

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola, Irodalomtudományi Doktori Program

Pálfy Eszter

(SZÖVEG)VÁLTOZATOK EGY TÖRTÉNETRE

**Gyöngyösi István *Márssal társolkodó Murányi Vénusának* történeti
hagyománya és a tárgy 19. századi feldolgozásai**

A doktori értekezés tézisei

Témavezető: dr. Jankovits László

Pécs, 2019

Tartalom

I. A disszertáció célkitűzése, módszertana	3
II. A disszertáció felépítése és következtetései	5
III. Összegzés	8
IV. Dr. Jankovics József opponensi bírálata	10
V. Dr. Laczházi Gyula opponensi bírálata	24
VI. Válasz az opponensi véleményekre	31
VI. Szakmai önéletrajz	37
VII. Publikációs jegyzék	41

I. A disszertáció célkitűzése, módszertana

Széchy Mária és Wesselényi Ferenc 17. századi történetének legelső irodalmi feldolgozója, a kortárs Jean de Laboureur „szabadunk legemlékezetesebb története”-ként említve beszéli el Murány várának 1644-es, a történet szerint szerelmi szállal is átszőtt elfoglalását.¹ A murányi vár Habsburg kézre kerülésének fordulatos történetét a régi magyarországi irodalomban Gyöngyösi István 1664-es *Márssal társolkodó Murányi Vénusa* örökítette meg. A várfoglalást azonban nemcsak a 17. század tartotta emlékezetesnek: Gyöngyösi művének a 18. században is számos kiadása született, a 19. században pedig Széchy Mária alakja és a murányi történet kiváló szerzőket készített a téma feldolgozására, Kisfaludy Károlytól Arany Jánoson át Jókai Mórig.

A dolgozat egyszerre tárgyalja Gyöngyösi *Murányi Vénusának* 17–18. századi történeti hagyományát, valamint különböző, a 18–19. századi értékelések és feldolgozások által felvetett kérdéseket. Ezzel némiképp kivételt képez a kontextualista módszertant alkalmazó irodalomtörténeti dolgozatok között, hiszen a módszer logikájából evidensen következik, hogy minél szűkebben meghatározott korszakot fog át a vizsgálódás, egyes jelenségekre annál jobb eséllyel adhatók – az adott korszak gondolkodása szerinti – érvényes magyarázatok. Egy, a 17–19. században egyaránt mozgó dolgozat ráadásul az irodalomtudományos diskurzusban két külön szakmához tartozik: a „rég Magyaros” és a „klasszikus Magyaros” szakmához. A két terület közti különbséget Tóth Orsolya illusztrálja érzékletesen: amikor könyvében felteszi a kérdést, hogy mi tartozik „az irodalomtörténész szerszámosládájába”, azaz milyen módszerei és eszközei lehetnek az irodalomtörténeti kutatásoknak, Bene Sándor és Takáts József egy-egy tanulmányának önreflektív részeit idézve arra a válaszra jut, hogy a különböző korszakok kutatása mellett döntés meghatározza a rendelkezésre álló eszközöket és módszertant is. Eszerint tehát más kerül az irodalomtörténész szerszámosládájába, ha régi Magyar irodalommal, és más, ha klasszikus Magyar irodalommal foglalkozik.² Ez alighanem így van:

¹ „[...] : sont à mon opinion l’Histoire la plus memorable de nostre Siecle.” LABOUREUR, Jean de, *Troisième et dernière partie, de la Relation du voyage de la Reine de Pologne*, Paris, 1647, 82.

² „Az utóbbi időszakban két fontos tanulmány szerzője is azzal kezdte gondolatmenetét, hogy meghatározta saját kutatási területét. Bene Sándor önmagát a »rég Magyaros« szakmai közösség tagjának tekintette, de beszélt a felvilágosodás és a XIX. század kutatóiról is, Takáts József pedig 19. századi Magyar irodalmi és politikai szövegek mentén határozta meg saját identitását, hozzátéve azt: »Könnyen lehet, hogy 16. vagy 20. századi szövegek kutatójaként másféle érveket választanék vagy éppen másféleképpen érvelnék velük.«” TÓTH Orsolya, *A mulandó és a múlhatatlan: Kazinczy és kortársai irodalmi szemléletmódjainak diskurzív határai*, Bp., Ráció, 2009. A Tóth Orsolya által hivatkozott szövegek és oldalszámaik: BENE Sándor, *Szövegaktus*, ItK, 107(2003), 628–702., 630. és TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, ItK, 105(2001), 316–324., 317.

számos olyan kérdés van, amely felmerül a 17. századi kutatásoknál, ám jellemzően nem merül fel a 19. század esetében, s fordítva. A régi magyaros kutatások kérdései tipikusan például a szerzősége, a felekezetiiségre vagy a kéziratok és a nyomtatványok leszármazási ágának felfejtésére irányulnak; a 19. századi irodalomtörténeti vizsgálatok nagy része azonban más jellegű kérdésekre keres válaszokat, például a nemzetkép, a regénykarakterek vagy a társadalomtörténeti kontextus kapcsán. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy példáim teljesen esetlegesek: mindössze azt szeretném érzékeltetni velük, hogy a két korszak jellemzően előtérbe kerülő kutatói kérdései – az irodalmi gondolkodás történeti változásainak megfelelően – gyakran különböznek egymástól. Mindemellett azonban azt is gondolom, hogy a különbségek mellett éppúgy vannak megegyező vagy hasonló kérdések is. Dolgozatom, bár többféle megközelítési módot használ fel, alapvetően végig arra a kérdésre próbál válaszokat találni, hogy egy-egy irodalmi mű mögött milyen irodalom-, eszme- vagy társadalomtörténeti hagyományok állnak – legyen szó Gyöngyösi *Murányi Vénusáról*, Mednyánszky Alajos *Brautwerbungjáról* vagy Jókai Mór *A murányi hölgyéről*.

A kettős korszakfókuszról természetesen fakadnak hiányok: számos kérdésnek nemhogy a megválaszolása, de a felvetése is szükségszerűen kimarad, hiszen Gyöngyösi költészetéről, sőt önmagában a *Murányi Vénusról* éppúgy külön disszertációt lehetne írni, mint Széchy Mária 19. századi irodalmi ábrázolásairól. Hogy mégsem csak az egyik vagy csak a másik mellett döntöttem, annak – különböző, a doktori képzés folyamatával összefüggő esetlegességeken túl is – megvannak az okai. Az okok egy része személyes: a disszertációs munka egy Gyöngyösiről szóló mesterszakos szakdolgozat után nyitva maradt kérdések megválaszolásából indult ki, érdeklődésem az évek során azonban fokozatosan a 19. századi irodalomtörténet-írás kérdései felé fordult. Másrészt viszont meggyőződésem, hogy egy hosszabb történeti ívet felvázoló, tematikus alapú vizsgálódás számos értékes tanulsággal szolgálhat, legfőképp a hagyományozódási mechanizmusok nyomon követése kapcsán; az adott tárgy erre kiváló lehetőséget ad. A dolgozat jelentős részt szentel a 19. századnak, de azt mindig Gyöngyösire visszapillantva teszi; szeretném tehát azt hinni, hogy a disszertációm témájául választott tárgy esetében a két tudományterület együttműködésére van szükség.

II. A disszertáció felépítése és következtetései

A disszertáció első nagyobb fejezete a *Murányi Vénus* szöveghagyományozódásával foglalkozik. A *Murányi Vénus* 1664-es első kiadását követően 1702-ben jelent meg újra, a második edíció sajtó alá rendezője azonban számos változtatást eszközölt a szövegen; a szakirodalom egybehangzó véleménye szerint rontottabb szövegváltozatot hozott létre. A kiadás kitüntetett szerepűvé válik a Gyöngyösi-recepciótörténetben, mert a 20. század elejéig, Badics Ferenc kiadásáig minden *Murányi Vénus*-kiadás az 1702-es változaton alapul. A fejezet először a 18. századi kiadásokat mutatja be részletesen, kitérve az egyes szövegváltozatok eltéréseinek öröklődésére, valamint különbséget téve a 18. század mechanikus utánnomásai és Dugonics András 1796-os kiadása között. Ezt követően a fejezet arra hívja fel a figyelmet, hogy a 18. század végétől a szakirodalomban evidenciaként elterjedt nézet, amely szerint az 1702-es kiadás „meghamisította” a *Murányi Vénust*, a szerzőközpontú irodalomszemléletből fakad. A továbbiakban a fejezet az 1702-es kiadást vizsgálja: azonosítja a Gyöngyösi-szakirodalomban eddig referencia nélkül létező kiadó személyét, Tétsi N. Zakariást, valamint a kiadás helyét, a kolozsvári unitárius nyomdát.

A második fejezet a *Murányi Vénus* 1664-es és 1702-es kiadását veti össze, rögzíti a szövegváltozatok közti különbségeket, s megállapítja – Badics állításával szemben –, hogy az eltérések nem csupán a kiadás alapjául szolgáló kéziratos forrás rossz minőségéből fakadnak, hanem (legalábbis részben) a kiadó Tétsi N. Zakariás koncepciójának eredményei. A fejezet a Gyöngyösi-költészetet alakító, a szakirodalom által már feltárt irodalmi hagyományok összegzése után azt vizsgálja, miképp bomlik fel a Gyöngyösi által követett hagyomány Tétsi N. Zakariás változtatásaival. A vizsgálat a *szív* és az *elme*, valamint a *szerelem* és a *szeretlet* fogalompárok középpontba állításával zajlik; a fejezet állítása szerint amíg Gyöngyösi költői rendszerében az egyes fogalmak alkalmazása következetes és szabályok mentén történik, addig az 1702-es szövegváltozat nincs birtokában a Gyöngyösi által ismert költői összefüggéseknek, s a fogalmakat gyakran csereszavatosan használja. A fejezethez tartozó exkurzusban a Tétsi N. Zakariás névéhez köthető verseket, versszakokat vizsgálom. Az első két nagy fejezetet egészíti ki és illusztrálja a dolgozat melléklete, amely az összes 18. századi kiadás összes eltérését rögzíti, az 1664-es eredeti szövegváltozat Jankovics József által 1998-ban megjelentetett kiadásához képest.

A *Murányi Vénus* eszmetörténeti hátterét a kutatás már korábban a barokk udvariságban találta meg, a dolgozat következő, harmadik fejezete ehhez a kérdéshez fűz kiegészítéseket. A

fejezet bevonja a vizsgálódásba a Gyöngyösi-kutatás 2017-es jelentős fejleményét, amely szerint a költő Gyöngyösi István korábban ismert életrajzi adatainak jelentős része téves, mert egy másik Gyöngyösi Istvánra vonatkozik. A dolgozat szempontjából ez azért lesz lényeges, mert eszerint Gyöngyösi nem protestáns, hanem katolikus neveltetésben részesült, s a nagyszombati jezsuita egyetemre járt; ily módon a *Murányi Vénus* barokk jezsuita hagyomány felől való vizsgálata életrajzilag is megalapozottá válik. A fejezet a jezsuita főúr, Csáky István *Politica philosophiai Okoskodása* című udvari maximagyűjteményével veti egybe a *Murányi Vénust*, kiemelve a Gyöngyösi-mű azon jellemzőit, amelyek nagy valószínűséggel a jezsuita oktatásban gyökereznek.

A disszertáció negyedik nagy egysége Széchy Mária és Wesselényi Ferenc történetének 18–19. századi feldolgozásait vizsgálja. Elsőként Verseghy Ferenc és Vitkovics Mihály drámáival foglalkozik röviden, amelyek Gyöngyösi 18. század végi népszerűségével összhangban, a *Murányi Vénust* követve keletkeznek, majd a 19. századi feldolgozásokat veszi sorra, amelyek Gyöngyösitől függetlenül építik fel a történetet Széchy Mária alakja köré. A 19. század első feldolgozása Mednyánszky Alajos német nyelvű elbeszélése, a *Brautwerbung*. Ez a szöveg teremti meg azt a férfias, Murány várát ténylegesen védő Széchy Mária-alakot, amelyet később a század magyar nyelvű feldolgozásai is alapul vesznek. Mednyánszky kapcsán a fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen minta alapján hozta létre a Gyöngyösitől eltérő harcias nőalakot. A 19. század eleji Bécs és a birodalmi ideológia folyóiratainak kontextusát vizsgálva a keresett minta nagy valószínűséggel Joseph Heinrich von Collin *Bianca della Porta* című szomorújátékának hősnője lehetett.

A 19. századi egységen belül a következő rész Kisfaludy Károly Széchy Mária-drámáját veti össze a *Murányi Vénusszal* a 17. és a 19. század között lezajlott társadalomtörténeti változások fényében, Niklas Luhmann és Jürgen Habermas elméletei alapján. A rész konklúziója, hogy míg Gyöngyösinél Széchy Mária esetében nem válik külön köz- és magánérdek, addig Kisfaludy Károly drámájában hangsúlyosan jelenik meg a dilemma, hogy Széchy Mária a közéletben képviselt eszméit vagy magánéleti boldogságát válassza. A fejezet foglalkozik továbbá a Kisfaludy Társaság 1847-es Széchy Mária-pályázatának történeti kontextusával is, Széchy Mária alakját Zrínyi Ilonáéval összehasonlítva pedig a századeleji Habsburg ideológia irodalomtörténetre gyakorolt jelentős hatását hangsúlyozza.

Noha a 19. századi irodalmi hagyomány nem Gyöngyösit, hanem Mednyánszkyt követi a történet megformálásában, a dolgozat utolsó része mégis visszatér Gyöngyösihez. A dolgozat itt három 19. századi művet elemez, amelyekben megjelennek a történet Gyöngyösi-féle hagyományának elemei: Vahot Imre elbeszélését, Arany János *Murány ostroma* című elbeszélő

költeményét, illetve Jókai Mór *A murányi hölgy* című vígjátékát és a murányi kalandról szóló regényes rajzát. Vahot Imre szövegében a két főszereplő közti levelezés idézi fel a *Murányi Vénus* sorait, Arany esetében (Ruttkay Veronika által jórészt már feltárt) Gyöngyösi-allúziókról beszélhetünk, Jókai Mórnál pedig vígjátékában és regényes rajzában is a Gyöngyösi-hagyomány ironikus átértelmezését figyelhetjük meg.

III. Összegzés

Dolgozatomban egyrészt Gyöngyösi István *Márssal társolkodó Murányi Vénusát* jártam körül kiadás-, költészet- és eszmetörténeti szempontból, másrészt pedig Széchy Mária és Wesselényi Ferenc történetének későbbi, 18. és 19. századi feldolgozásait követtem nyomon. A disszertáció azt az ívet vázolta fel, amely Gyöngyösi *Murányi Vénusának* közvetlen közegétől a mű 18. századi, népszerűségéből fakadó újrakiadásaiin keresztül a 19. század által újjáteremtett, férfias Széchy Mária-alakig vezet.

Mivel a dolgozat több évszázadban mozog, az egyes részeknek különböző, egymással nem mindig szorosan összefüggő résztanulságai (is) vannak. A kiadástörténettel foglalkozó rész az 1702-es *Murányi Vénus*-edíció kiadóját, Tétsi Zakariást és nyomdahelyét, a kolozsvári unitárius nyomdát azonosította, valamint felhívta a figyelmet a kiadás elítélésének háttérben meghúzódó szerzőközpontú irodalomszemléletre. A költészettörténeti szempontból vizsgálódó fejezetek az 1702-es, Tétsi Zakariás által jelentősen átalakított szövegváltozat eltéréseinek elemzésével arra a következtetésre jutnak, hogy Tétsi változtatásai egyúttal felbontják a Gyöngyösi által működtetett költészettörténeti hagyományt is. A barokk udvariságot középpontba helyező rész legfontosabb megállapítása, hogy a *Murányi Vénus* egyes szerkezeti felépítéseinek mintái a 17. századi jezsuita oktatásban találhatóak meg. A Széchy Mária és Wesselényi Ferenc történetének későbbi feldolgozásait vizsgáló nagyobb egység legfőbb tanulsága az, hogy míg a történet első feldolgozásai, Verseghy Ferenc és Vitkovics Mihály drámái még Gyöngyösi népszerűségével összhangban és a *Murányi Vénust* követve keletkeznek, addig a 19. század feldolgozásai már egy másik, Gyöngyösitől független hagyományt követnek, s a Mednyánszky Alajos által férfiasá formált Széchy Máriát emelik ki a történetből, amelynek forrása minden bizonnyal Joseph Heinrich von Collin *Bianca della Porta* című művének hősnője. Ezen belül a Kisfaludy Károly-dramát elemző fejezet a 17. századi és a 19. századi Széchy Mária-alakokat összehasonlítva arra jut, hogy míg a *Murányi Vénus* egységes Széchy Mária-alakot formál, addig a 19. századi hősnő magán- és közérdeke összeütközésbe kerül egymással. A Kisfaludy Társaság Széchy Mária-pályázatát vizsgáló rész azt fejt ki, hogy Széchy Mária alakjának kijelölésével miképp írja felül a meglévő irodalmi hagyomány az ideológiai szempontokat. A 19. századdal foglalkozó utolsó rész pedig megfogalmazza, hogy a *Murányi Vénus* hatása sokszor a 19. századi művekben is érvényesül, s hogy Jókai *A murányi hölgy* című vígjátéka éppen azokon a szöveghelyeken válik komikussá, ahol a Gyöngyösi-hagyományt idézi fel.

A több korszak együttes vizsgálatából fakadó legfontosabb, az egész dolgozatot egybefogó tanulság azonban mindenekelőtt az, hogy ami első látásra folytonos magyar irodalmi hagyománynak tűnhet – Gyöngyösi *Murányi Vénusától* a 19. századi irodalom Murány-történeteiig –, az aprólékosabb vizsgálódás után számos kitérővel tarkított út, amelyet nemcsak az irodalmi szövegek hagyományozódási mechanizmusai, hanem történelmi-ideológiai tényezők is jelentősen befolyásolnak. A dolgozat eredményeiből egyúttal az is jobban látszik, hogy a 19. századi magyar irodalom történetéről nem kaphatunk teljes képet a századeleji Habsburg birodalmi ideológia nélkül.

IV. Dr. Jankovics József opponensi bírálata

Nagyon időszerű doktori disszertációt tett le a bizottság és a szakmai közvélemény elé Pálfy Eszter, amikor befejezte a Gyöngyösi István *Márssal társolkodó murányi Vénus* című művét, s noha ugyan az utóbbi időkben már megjelent néhány kiváló dolgozat, azonban – még egyszer hangsúlyozom: – e monográfia több szempontból, interdiszciplináris megközelítéssel, s bizonyos értelemben a teljesség igényével, az eddigiektől eltérő módon közelíti meg tárgyát. Tanulhat ebből textológus, filológus, irodalom „elmélsz” és -történész, főleg, ha mikro-, könyv- és nyomdatörténész, drámatörténész, nyelvész és néprajzos, stilszta, mentalitástörténész – mindenki, aki csak ezzel a tág időhatárok között, a 17. század második felétől kb. a 19. század második harmadáig tartó periódussal foglalkozott. Hogy a szöveg nemcsak időszerű, hanem korszerű is, arról a szerző metodológiai sokszínűsége mellett nyelvi pontossága és frissessége, gördülékeny, szellemes, a divatos „tudóskodást” kerülő előadásmódja, műve szerkezetének átláthatósága, tiszta egyszerűsége, a felvetette és meg is oldotta problémák fontossága és roppant érdekes újszerűsége eredeti, egyedi volta gondoskodott. Mint az alábbiakban remélhetőleg kiderül, munkája számos új eredménnyel gazdagítja máris a sokáig elhanyagolt költő, a félreismert identitású magánember, a politikai vagy személyes elfogultságok mentén szerveződő irodalomtörténet-írás, még a 20. század közepén is!; a forráshiány és a téves vagy tudatos személycserék miatt jelentős deformációkat szenvedett életrajzú magán- és közember, valamint a közfeladatok által túlterhelt, életviszonyaiban szűkölködő, alkotó munkájában mindezek miatt jelentősen gátolt költő alkotói horizontjának szellemi összetevőit. Ebben szerencséje is közrejátszott, még időben megismerhette Tusor Péter történész új Gyöngyösi-biográfiáját, vallási meghatározottságát és iskolázottságát. Ha csak egy fél évvel korábban befejezi munkáját, akkor előtte is csupán a hagyományosan elfogadott protestáns beállítottságú de kényszer-konvertita tollforgató, hol Esterházy Pál, hol pedig az ellenfele, Thököly Imre dicsőségét pénzért megéneklő köpönyegforgató bértollnok képe állt volna, s elemzett művének bizonyos sajátosságait esetleg fel sem ismerhette volna. Pálfy Eszter kitűnően élt az alkalommal, remekül hasznosította a legfrissebb textológiai és szakirodalmi eredményeket, ezzel is bizonyítván munkája korszerűségét.

Miközben írása java részét Gyöngyösire fordítja, költőavatást is végez, az eddig csak rüt szövegroncsolónak tartott Tétsi N. Zakariásban – akinek nevét jól jegyezzük meg, nem *Tsétsi*, s neve helytelenül írt alakjának lapszusát nekem „köszönheti” a Gyöngyösi kutatás –

felfedezi a költői hajlamot, latin verset is talál tőle, s felismeri, hogy nem is rossz helyen, Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári nyomdájában tanulhatott mesterséget, vagyis környezete, Tótfalusi versszerzői munkássága és kiadványai is hathattak szellemiségének alakulására. S az sem véletlen, hogy az egyik latin nyelvű búcsúztató verse éppen a kiváló mester halotti kártánján maradt fenn. Nem lehetett akárki: kicsapták az enyedi kollégiumból, úgy került Kolozsvárra. Gyöngyösi életművét jól ismerhette, s a *Murányi Vénus* sajtó alá rendezésére 1702-ben maga vállalkozott, valószínűleg egy kéziratmásolat alapján, ami nem volt azonos a 1664-es kassai kiadással, amely, ha nem is eredeti autográf kézírással, de a szerzői korrekciókat tükröző nyomdai javítások révén mégis authorizált ultima manusként elfogadott szövegnek tekinthető. Técsi ez elé írt még egy latin ajánlást, egy, a Gyöngyösi költészetét igen magasra értékelő magyar nyelvű üdvözlő verset. Majd pedig beleírt néhány strófát a versbe, itt-ott belejavított, szórendet változtatott, és kihagyott közel félszáz strófát. (Igaz, az utókor jelentős része éppen e megcsonkított változatot dicsérte az egekig, vagy küldte a Hádészba. Ugyanis nem rendelkezett mással. Sőt, a szöveg csak tovább romlott a 18. század nyomdászainak keze nyomán.) Mindezek után, az editio princeps ismerete nélkül, az egész 18. században, beleértve Dugonics András 1796-os életmű kiadását – amely Gyöngyösinek tévesen tulajdonított verseket is bőven tartalmazott –; ezt a szöveget használta a két fő véleményorientáló, Kazinczy és Arany (aki, s ezt éppen a disszerenstől tudjuk, jelen feltárása alapján egy olyan szakaszt tart Gyöngyösi kiváló lírikusságára méltó szöveghely-bizonyítéknak, amelyet valójában Técsi írt bele Gyöngyösi-versbe!), de ez alapján ítélte el a kritika egészen a huszadik század elejéig, míg Badics Ferenc kritikai kiadása meg nem jelent a hitelesnek tartható editio princeps alapján, végrehajtva az 1664-es kiadvány korrekcióit is, amelyek valószínűleg a szerző és a korrektor közös szüleményei voltak. A Nyugatosok szerencsére már a Badics-kiadás alapján mondhattak érvényesebb ítéletet Gyöngyösiről. (Kosztolányi szerette nyelvezetét, Babits negatívan reflektált, s dobverőként hatottak fülének Gyöngyösi hangsúlyozott rímei.)

Azok jó része, akik tudtak Técsi beavatkozásáról, nagyon elítélően nyilatkoztak e tetteről, a sajtó alá rendező akcióját nettó barbárságnak tartották. Nem viszonyult ehhez másként Verseghy, Kovásznai és még sokan mások, köztük a két 20. századi kiadó sem, a kritikai kiadást közel negyvenéves munkával elkészítő Badics, s az ő álláspontját elfogadó modernizált, átírt kiadvány készítői sem. (Egy strófáját, illetlenek, Gyöngyösi szellemiségéhez méltatlannak tartván, a szemérmes szerzetes-tanár Dugonics is kihagyott: arról a híres és nagy láttató erővel megírt jelenetről van szó, amelyben Wesselényiék támadása reggelén a zűrzavarban felébredt, s menekülni akaró öregasszony, aki a bolhák miatt hálóalkalmatosság nélkül aludt, s nagy ijedelmében nem tudta magára kanyarítani a felsőruháját, s anélkül került

közszemlére „Itt látták nagy sokan Esopus tükörét / Fejérült testének megfonyadott bőrét / A minden kéjén-is ősszel tarkás szőrét / Félelemmel vitte ki-vont csonka törét.” E szöveggel kapcsolatban két jelentéktelen és bátortalan kérdés merül fel, a „minden kéjén” nem egybeírandó-e, s a szakasz végi sor nem őriz-e pluszként valami félreértett, vagy a szerzője már nem érzett, fel nem fedezett közköltészeti ezoterikus jelentést?)

Az értekezés kikel a Tétsi-szöveg legitimizálása mellett, elmarasztalván mindkét modern kiadás sajtó alá rendezőit, hogy szövegkritikailag nem vették számításba, hogy ez a szövegbe nyúlás a kor közköltészetének természetes gyakorlata és velejárója volt, sőt egyenesen maga Gyöngyösi is felszólítja az olvasóit, hogy aki jobban tudja a versírást, mint ő, az javítsa ki, jobbítsa meg szövegét. Mindez így is van, régóta tudott dolog. Ám, ha figyelmesen elolvassuk Gyöngyösi erre vonatkozó szövegének poétikai üzenetét, az nem arról szól, hogy húzzanak ki belőle, írjanak bele, vagy írják át, hanem, hogy korrigálják benne a hibákat, akárminő természetűek azok! („akik azokhoz többet értenek nálomnál, azok censurája alá örömet bocsátom azokat, és amit correctióra valót találnak azokban, aminthogy találnak is, annak megigazításátul nem fogom meg kezeket, sőt kedvesen is veszem azt tőlök mind a magam, mind azok részérül, akik a magyar versek olvasásában gyönyörködvn, ezt az én munkáscámat nem restellik szemek eleiben venni...”) Gyöngyösi István professzionális poéta, akinek lassan-lassan láthatóvá válnak poétikai-retorikai elvei, nagyon tudatosan használt nyelvi-stilisztikai ismeretei, egyben *öntudata* is: gondoljunk csak Balassi idevágó megjegyzésére a szövegét rongálókról: miközben azt kéri, hogy a Rimay-féle tudós költők „természetekben való neveléssel ékesgethessék” írásait, ám „nevetem azokat s búsulás nélkül sem szenvedhetem, akik akármi írásimot is elméjeknek csomós pórázára kötvén sok igéknek változtatásával (obruálván sensusi is) vesztegetik, fesletik, ízetlenítik”. S talán a sorok mögül némi büszkeség is kicseng, hogy már vannak követői-tanítványai, akik azért még közel sem olyan jó költők, mint akit *imitálnak*. Ismerjük az imitálás, átvétel és idézés korabeli természetrajzát. Gyöngyösi is a hiány miatti fájdalommal, de büszkén utal népszerűségére, amikor „elrongyollott”, kézen-közön tőle messzire került kéziratait említi, s hogy neki magának sincs belőle példánya.

Aminthogy az is a szöveg korrumpálódásáról tanúskodik, ha Tétsi, miképpen azt a szerző nagyon helyesen megállapítja, hogy „nincs birtokában annak a költői hagyománynak, amelyet Gyöngyösínél még tisztán látunk működni”, s amint ékesen bizonyítja, hogy szerelemfölfogásában fölbomlik az az egység, amely az antikvitástól Balassin át Rimayig és tovább, egész Gyöngyösiig tart. Vajon jót tesz-e Gyöngyösinek az, ha olyan *minor poet* nyúl szövegéhez, aki nem érti annak filozófiáját, viszonya sincs e hagyománytörténéshez, ellenben

„önálló leleményről és koncepcióról tanúskodik”, akinek betoldott strófái tudatosak; „iskolázott és költői ismeretekkel rendelkező szerző,”s aki Gyöngyösihez „képest szerényebb képességekkel rendelkező költő”. De abban egyetérthetünk Pálfy Eszterrel, hogy a két szöveg egybevetése „alkalmat kínál” többek között arra is, hogy segítsen kijelölni Gyöngyösi helyét a magyar költészet „eszmétörténeti hagyományában”. Aminek vizsgálatában Tinóditól (aki szintén írt egy korábbi murányi várfoglalásról verset, amelyet Gyöngyösi is ismerhetett, s akinek monotonitásától, dísztelenségétől, s csak a történeti narratívára figyelmező dikciójától a barokk költő elhatárolja magát) a kézzelfoghatóan bizonyított hatású Zrínyiig, s köztük Czobor Mihállyal és Balassival, Rimayval bezárólag nagyon is érvényes megállapításokhoz jut összehasonlításaival szerzőnk. S ez az a költészeti hagyomány, amelynek felbomlása történik meg Técsi N. Zakariás költészetében.

E fenntartásaim jelzésén túl, úgy vélem, hogy Pálfy Eszter nagyon alaposan utánajárt minden részproblémának, s mindenütt tud újat és érvényeset mondani, s teszi ezt a magyar verstörténeti hagyomány és szöveganyag teljes ismeretében. Ilyen például az a kitérő, ahol Gyöngyösi verteng/fetreng szavát az egyházi prózával, illetve a *Charicla* Zschorn-szövegével és Técsi üdvözlőversének „fetreng a tulajdon vérével” kifejezéssel szembesíti. S arra a nem jelentéktelen következtetésre jut, hogy Czobor a kifejezést nem a német forrásból veszi, mert ott szó sincs erről a mozzanatról, hanem a magyar nyelvű egyházi szövegekörnyezet (Érdy-Kódex, Domonkos-Kódex) szókapcsolatát emeli át „a világi költészet hagyományába”. Gyöngyösi „vérben fetrengése” valójában a *Murányi Vénus*, a *Főnix* és a *Chariclia* „szöveghelei tehát nagy valószínűséggel Czobor világiasított kifejezésének átvételei.” És ha a Szarvas–Simonyi-szótár a *Murányi Vénus* 1767-es kiadásából Gyöngyösi-szöveggé vett idézettel jelzi a szó előfordulását és jelentését, akkor tulajdonképpen nem őt, hanem Técsi Zakariás Gyöngyösit magasztaló versének 4. sorát idézi. Técsi egyébként valószínűleg mind e három versét ismerte Gyöngyösinek, a *Chariclia* szövegének nemcsak kéziratos másolata, hanem 1700-as nyomtatott kiadása is eljuthatott már hozzá. De azt feltehetően ő sem vette észre, vagy nem tette szóvá, hogy az összöveg Héliodórosz *Aithiopikája* volt. Ilyen mélyszerkezeti rétegekbe is leszáll Pálfy Eszter egy-egy szó vagy kép értelmezéséhez, amellyel alapvető szövegösszefüggésekre is rá tud mutatni.

Hasonlóan izgalmas még a nép-szép-kép-ép rímtoposz Imre Mihály alapvető tanulmánya óta ismert problematikának a Gyöngyösinél fellelhető változatáról eddig mondottaknak felülvizsgálata. Imre Mihály szerint Gyöngyösi rímhasználatában „nem vállalta a Rimay és követői hosszú sora által előtérbe helyezett, a haza sorsán való siránkozó és megszilárdult értékrendszert.” Pálfy Eszter megengedőbb ennél, s erre a képletre új megoldási

javaslatlalt állt elő. Gyöngyösinél szerinte nem a Rímay-féle politikai üzenettől való elhatárolódásról van szó, hiszen főleg szerelmi kontextusba illeszti e rímtoposz-utalást, hanem jóval inkább a Czobor Mihály-szöveg előképi hatásáról, aki több esetben ugyancsak enyhe szerelmi-leíró jelleggel használta e rímbokrot. A disszertáció még Tétsi verzióját is figyelembe veszi, aki szintén nem a Rímay-hagyomány követője ebben, hanem Széchy Mária jellemzésekor él e lehetőséggel, valamint Lepsényi István *Poésis ludens*ét is bevonja vizsgálódási körébe, jelezvén ezzel a közköltészeti anyagba való elérézését e magasköltészeti megoldásnak. Gyöngyösi rímbokrásban a nép-szép-tép-épben a tép új elem, s jobban is illeszkedik a szerelem mindenhatóságának, pusztító erejének érzékeltetésére is.

Tétsi négy helyen told be a Gyöngyösi szövegbe saját szerzésű strófákat: 1. 2-öt akkor, amikor Gyöngyösi a műve elején, az „elrongyollott” (ez Gyöngyösi szava) haza helyzetéről tudósít. Itt látunk is saját költői leleményt, a sorkezdő kérdőszavak halmozásával, (Miképpen, Mivel, Mellyel, Miként, s az új szakaszba való átmenetkor Midőn), a második strófában pedig a romlott hadi eszközök felrrolásával.

2. 3 strófa Mária dicsérete a Wesselényivel való első találkozásukkor, az elhíresült szép-ép-kép-lép rímbokorral. Ferenc sorolja fel Mária szépségének összetevőit, majd frappáns és praktikus megoldással rövidíti le a laudációt: nehéz lenne a sok érdemét elősorolni, aki szeretné az erények listáját végighallgatni, azt meghívja magához vendégségbe és ott elmondja neki.

3. 3 szakasznyi beavatkozás a szöveg menetébe: Wesselényi és Mária első találkozásának a befejeztekor, amikor a férfi szerelmi felindulásában csókra akarja kényszeríteni a nőt, ő pedig két strófában magyarázza el neki ezen akció időszerűtlenségét: gyásza miatt, s szemérmessége védelmében ezt kerülniük kell: „s nem vagyunk buja szeretetben”, ahol a jelző és a jelzett szó nem fér össze egymással a Gyöngyösi-féle szerelem-értelmezés alapján, Tétsi ugyanis a Gyöngyösi-féle *szerelem* szót több alkalommal is *szeretetre* változtatja, amellyel inkább a közköltészet felé közelíti költőnk szövegét.

4. A már említett bolhás vénasszony esetének leírásakor durva egy strófányi betoldás a szövegbeli helyzet komikusabbá és naturalistábbá tétele, amely valójában inkább a trágárabb nyelvi és költészeti státus felé mozdítja el Gyöngyösi szövegét.

A fentiekből, legalábbis én, arra gondolok, hogy Tétsi N. Zakariás szövegjobbító szándéka minden szinten durva és főleg indokolatlan beavatkozás volt a *Murányi Vénus* szövegtestébe, még akkor is, ha csak, mint szerzőnk megállapítja, a terjedelmesebb mitológiai exkurziókat, vagy egyéb részletező leírásokat hagyott ki a szövegből: Gyöngyösi epikájának barokk erényeit: „obruálván” annak műfajkeverésből eredő líraiságát, s a szándékos retardálást, a felfüggesztéseket pedig redundanciának ítélvén. Tehát a 20-21. századi sajtó alá rendezők

nem a hozzányúlás szokásjogát kritizálták meg, hanem beleírás megvalósításának színvonalát, a szerző eredeti szándékával épp ellenkező szerelemkoncepció értelmezését, amit persze akkor mi még nem ismertünk, de jól jött volna, ha Pálffy Eszter már idejekorán figyelmeztetett volna bennünket erre, valamint Gyöngyösi szövegének erőszakolt megcsonkolását sem akarták az újraközléssel legitimálni. Még változatként sem. Mert mit érdemel az a szövegíró, aki a szöveg lényegét nem értvén, csak egy szórendi változtatással is teljesen elrontja Gyöngyösi koncepciójának leleményét. Egy, a szöveg összevetéséből kiragadott eklatáns példa erre: Egyhelyütt azt írja Gyöngyösi, hogy: Ki Vénus kertéből akar rózsát venni – Ezt így „költi” át, nem tudom, szándékosan-e vagy figyelmetlenségéből: Ki Vénus kertéből Rósát akar venni. Igen ám, de az előtte levő három sor megmutatja, hogy hova tette a hangsúlyt eredetileg Gyöngyösi: Azki dolgaiban elől akar menni, / Titkos szándékának nem kell cégért tenni, / Annak kiváltképpen okosnak kell lenni, / Ki Vénus kertéből akar rózsát venni. Vagyis a lényegét mosta el Tétsi: nem a rózsán van a főhangsúly, hanem azon, hogy Vénus kertjéből akarja a szerelem virágát leszakítani. S mivel Pálffy Eszter bámulatos jegyzetapparátusában több szórendcsere is megörökítődik, nem vagyok biztos benne, hogy nem ilyen „javításokról” van szó több esetben is.

A szerző és a hallgatóság elnézését is kérem e hosszadalmas exkurzióért, de csak ezzel a fenntartással tudtam kifejezni megbecsülésemet a fejezet rendkívül mélyre hatoló elemző munkájáért, s azért a hatalmas és tiszteletreméltó vállalkozásáért, amellyel Pálffy Eszter elvégezte a *Murányi Vénusz* 18. századi szövegeinek egyféle kritikai kiadását.

A következő, szintén minden elismerést megérdemlő fejezet ugyancsak a modern szakirodalom továbbgondoló jellegű alkalmazásáról tanúskodik, s a két legfontosabb, s új eredményekkel bőven szolgáló része a dolgozatnak a barokk udvariság és Gyöngyösi kapcsolatáról, valamint a jezsuita hagyomány jelentős szerepéről szól a költő és politikus eszmetörténeti szempontú vizsgálata alapján.

Pálffy Eszter alapvető megfigyelése, amikor Bagi Zsolt vélekedésének finom kiigazításaként bejelenti, hogy Gyöngyösi Istvánt az udvari barokk „könnyed, társalgási barokk” képviselőjeként európai kontextusba valónak tartja a *Murányi Vénusz* alapján. Gondoljunk Wesselényi és Széchy Mária társalgásaira és levelezésükre, de ugyanígy felemlíthető még Kemény János és Lónyay Anna fiktív misszilisek révén történő kommunikációja s annak épületes példázatai. Pálffy visszaigazolja Fazekas Sándor és Labádi Gergely a legutóbbi irodalomtörténeti kézikönyvben megjelent tanulmányának legfőbb észrevételét a barokk udvar viselkedésének centrumában álló szimulációs/disszimulációs vezérelvű teóriájával.

Gyöngyösinél gyakorta bonyolítja ez a képlet a történések okát és a cselekmény előbbre jutását, még akkor is, ha látszólag késlelteti azokat. Arról nem is beszélve, hogy a disszimuláció, a lényeg elrejtése, a fontosról való figyelemelterelés, a képmutatás, mondjuk ki őszintén, a hazugság Istennek tetsző program jegyében etikus magatartássá transzponálódik és szublimálódik.

Ide konkludál Laczházi Gyula *Murányi Vénus*-olvasata is. Az udvari kultúrában „nem annyira a helyes cselekvés, mintsem a megfelelő látszat fontos” az udvari ember számára, vagyis a „ráció uralma alól felszabaduló indulatok spontán kimutatása” roppant veszélyes a barokk udvari érvényesülés sikerességére nézvést. Jogos és észszerű tehát Vogel Zsuzsa és a fentebb idézett szerzők álláspontjának felvállalása, hogy a *Murányi Vénusz* 18. századi befogadástörténete Gracián *Oraculo manualjának* is köszönhető, jóllehet Faludi Ferenc fordítása csak 1750-ben látott nyomdafestéket. Az udvariságot mint általános emberi magatartást kezeli, melyben látványosan igazolódik az az álláspont, hogy a színlelés pozitív, mert Istennek tiszteletét s ezzel együtt tetszését kifejező cselekedet. De a jóval korábban keletkezett eredeti mű gondolatai, az udvari ember viselkedésének elvárt szólamai, etikai normáinak előírásai a jezsuita hagyományban, kézikönyvekben, bölcsességgyűjteményekben is már régóta jelen lehettek, s nagyszombati tanulmányaiként, vagy későbbi olvasmányaiként Gyöngyösi is találkozhatott velük. Esetleg Pázmány ide vonatkozó grazi előadásainak utóélete során az ő gondolataival is felbukkantak tanulmányai során. Amiként Pálfy Eszter az új Gyöngyösi-életrajz alapján remek érzékkel fel is fedezett egy újabb lehetőséget a jezsuita hagyomány továbbélésének bizonyítására Gyöngyösi eszmevilágában, annak lehetséges eszmetörténeti forrásai közt. Nem más ez, mint Csáky István sokáig kéziratban maradt munkája, amelyet Hargittay Emil menekített ki levéltári fogságából. A későbbi országbíró fő művéről van szó, a *Politica philosophiai okoskodás-szerint való rendes életnek példája* címmel megjelent fordításáról. Csáky maximagyűjteményének egybevetése a *Murányi Vénusz* barokk udvariság-konceptiójával nagyon sikeresnek és gyümölcsözőnek bizonyult a szerző kezén, s eredeti kezdeményezés. A népszerű munka 1664 és 1674 között jelent meg Prágában, majd egy évtized múlva itthon is napvilágot látott, Kassán latinul, Lőcsén pedig magyarul. Gyöngyösi csak a nagyszombati tanulmányai után találkozhatott a művel mint „népszerű udvari moralizáló etikai” célzatú maximagyűjteménnyel, amely antik és keresztény példák, valamint kortárs cseh, spanyol és németalföldi jezsuiták politikaelméleti szöveggyűjteménye, s amelynek első magyar nyelvű tolmácsolása Csáky szövege. Tankönyvként is forgatható. Hasonló tematikájú szövegekkel azonban Nagyszombatban is találkozhatott. Pázmány szövegei közül nem hiányzott a Csákyéhoz hasonló etika tanítás sem. Az *Okoskodás* a jezsuita oktatás hármas

osztatának (logikai-filozófiai-metafizikai osztályok) utóbbikán, annak tanrendjéhez igazodva a „filozófiai fakultáson tanult általános tételeket konkretizálva, azokat a hétköznapi udvari élet etikájává dolgozta át.” Hasznos útmutató a 17. század udvaroncai, és az érvényesülni vágyó középnemesség számára.

Pálfy Eszter több rokon vonást is felfedez a két műben. Legfontosabb az, hogy Csáky István és Gyöngyösi szerkesztési elvei nagyon hasonlatosak, még ha nem azonos műfajú művekről van is szó. Pl. a szentencia után a szentencia kifejtése következik, majd ezt követi a szentencia applikálása. Ez ugyan nem önálló retorikai módszer, bármely műfajra ráhúzható, de hogy ennek így kell lennie, azt meg is kellett tanulni.

Az is fontos megfigyelése, hogy a sokat kárhoztatott digressziók is a „korabeli jezsuita oktatási gyakorlat hagyományaiból eredeztethetők.” Tartalmi párhuzamokkal is példásan bizonyítható e közös hagyomány, s a szerző látványosan bizonyítja tételmondatát. A tematikai egyezésekre szolgál jó néhány hasonlatosság.

A jezsuita hagyománynak a *Murányi Vénus*ban a tartalmi párhuzamokkal megjelenő tematikai és oksági összetevői jól mutatják az azonos gyökerű eredetet. A disszertáció jól mutatja az azonosságokat a barokk udvari etikával az alábbi szinteken. Érdeemes ezeket felidézni, mert beszédesen mutatják fel a költemény meghatározó komponenseit is:

A legfőbb a *színlelés*: mint az egyik legfontosabb udvari erény: A vár elfoglalása végbemehet a hagyományos vitézi hőseszmény szerint, rögzös úton, de titkos színleléssel könnyebben véghez vihető, még nagyobb elismerést vált ki, mintha harccal és veszteséggel foglalták volna el. A mű számos helyén előfordul e technika: Mária halászatra való hivatkozással megy Wesselényivel találkozni. Valószínűleg akarattal tesz sárga pecsétet levele borítékjára, hogy a színszimbolikával megtéveszse a hősszerelmezt. Wesselényi katonái előtt nem árulja el küldetésük okát. Úticéljukról félrevezetik a rájuk támadó pórokat is. Mária viselkedése megtéveszti Illésházyt. A kötél ravasz beszerzése a hágcsohoz.

Az *okosság*: Mária inkább tudja palástolni a dolgokat, Wesselényit többször elragadja az indulata.

Az *alkalmasság*: az alkalmas hely, idő, viszonyok felismerése és megragadása.

A jó *kezdetre* erős alapok épülhetnek.

Az *állandóság* és a *szerep* viszonya: a bizonytalansága a legbiztosabb, golyóbison áll, feje hátul kopasz, változó, „jobb szemével tekint” arra, akit támogat.

Isten-kép: nélküle az emberi szándék semmi, tőle függ az emberek *szerepe* is. Ez általában, de a művön belül is csak erőszakoltan valósulhat meg. Keresztény Deus ex machina. A *Murányi*

Vénusban a pogány istenek adják meg a mű elkezdéséhez szükséges segítséget, de a katonai és az írói vállalkozás sikere egyaránt a keresztény Isten támogatásától függ.

Ráadásul a költő, maga is udvari ember lévén, saját bőrén tapasztalhatta, hogy a murányi udvar – lévén a király utáni első magyar emberé, a nádoré – nem jelentéktelen udvartartással és költséges reprezentációval járt, Wesselényi és Széchy Mária ennek tudatában hatalmas összegeket fordított a gazdagság-képzet kialakítására és fenntartására, óriási adósságokat halmozott fel, s a murányi várat igényes bútorokkal, külföldi származású falikárpitokkal, nagy értékű ezüst és porcelán művekkel, díszes órákkal, az előkelőséget igazoló tárgyakkal, drága fegyverekkel, ékszerekkel, festmény-díszítette, baldachinos ágyakkal, piperés szelencékkel és díszes velencékkel, Törökországból hozott paripákkal tették vonzóvá. Férje halála után Széchy Mária igyekezett az ország első asszonya-*látszatot* megőrizni, s ő töltötte be férje helyét az összeesküvés irányításában, 1667 után pedig belerokkant a hitelezők (köztük a bécsi udvar) kifizetésébe. (Árulásáért, a lázadók dokumentumainak többszöri, végül az eredeti példányok kiszolgáltatásáért, amelyre a bíróságnak a vádlottak elítéléséhez elengedhetetlenül szüksége volt, az udvar azzal fizetett, hogy elengedte a palatinusné 30 000 forintos tartozását.) Gyöngyösi aktív résztvevője és szemlélője a beállt változásoknak, az udvari szerencse forgandóságának. Neki kellett megfogalmaznia Bécsben úrnőjének felmentését sürgető minden kérését is, melyhez bizonyára nem kevés szimulációra és disszimulációra volt szüksége.

Mint a nádor, majd a nádorné volt komornyikja, fel is panasolja e tündérkedő udvar légkörét, mert az udvar keze még a kicsiny és jelentéktelen Balog várába is utánanyúlt intrikáival, amelyek elől talán éppen menekíteni akarta úrnője. E nemrég publikált autográf levelének fontos idevonatkozó bizonyítékát már Pálffy Eszter be is építette argumentumai közé. Kár, hogy a szimuláció/disszimuláció működésének ábrázolásához nem idézte meg saját legkorábbi dolgozatának tanulságait: a *Murányi Vénus* rejtett iróniájának működését, hogy maga Gyöngyösi szerzőként is szimulált, úgy tett, mintha dicsérné férfi hőséne katonai erényeit, férfiasságát és egyéb virtusait, miközben cselekedetei, valamint az antik hőökhöz való hasonlításai éppen az ellenkezőjéről tanúskodnak. Ezen felismerésének a disszertációba való átmentése még ma sem késő. De szimulált Gyöngyösi azzal is, ahogy a vár cseles, vér és harc nélküli elfoglalását sikerült felstilizálnia a háború és a szerelem antik isteneinek összeesküvésével végrehajtott mitológiai jellegű hatalmas fegyvertényé. Amihez természetesen elnyerte a keresztények Istene támogatását is.

A disszertáció következő fejezete teljesen a szerző egyéni eredményeire épül. Minden eddiginél élesebb szemmel vizsgálja Széchy Mária és Wesselényi Ferenc esete 18–19. századi befogadásának és újraírásának történetét. Nincs itt most sem terünk, sem szükségünk arra, hogy

részletesen ismertessük azt a folyamatot, amely Verseghytől Vitkovicson, Kisfaludyn, Berzsenyin, Czuczor Gergelyen, Aranyon, Tompán és Petőfin át a Kisfaludy Társaság 1847-es pályázatának díjnyertese, ifj. Szász Károlyon át Jókai Mórig és Dóczy Lajosig vizsgálta Gyöngyösi hatását a korszak alkotóira és különböző műfajokban (elbeszélés, vers, dráma, történeti játék, vígjáték) megnyilvánuló imitációjára. Mert ez a befogadás igen jelentős volt, s Gyöngyösi művének szinte alig volt köze ehhez a folyamathoz. Ugyanis a hozzájuk legközelebbi Gyöngyösi-kiadás, a Dugonics Andrásé is közel fél évszázados, s mint az alkotók panaszkodtak, nehezen hozzáférhető volt. A mű elhalványodott, a házasság és a háború témája azonban megmaradt, s Máriát mint férfias erényekkel rendelkező, a nemzeti hősi ellenállási hagyományba illeszkedett várvédő hősnőt örökítették saját olvasótáboruk eszményei közé. Erre a harcias, férfi-fegyverekkel küzdő, bátor, magyar történeti alakra volt a 19. századnak szüksége, Gyöngyösi pedig versének végén meg is teremtette az utókort izgató egyéniséget: a szép, okos, udvari népéhez kegyelmes és a szegénységhez irgalmas erényeivel az antik istennők között helyet érdemlő hölgynek, a vallásos életéhez s férjéhez hű asszonynak „Vitézhez illendő volt cselekedete, / Azért az vitézi ajándék tisztelte, / Rajta nyerge s minden egyéb öltözete, / Mint Penthesilea, ha látnád, felette.” – mondja a költő Széchy Máriáról, mondja róla és a császárnétól harci erényei miatt ajándékba kapott lóról. Penthesilea Árész hadisten lánya, s az amazonok királynője volt. (A császárné Máriának az ajándék paripa mellett egy levélben is megköszönte a várfoglalásban játszott hősie szerepét, ennek egy talán egykorú másolata is fellelhető a MNL-ben. Az ember azt gondolná a versből, hogy a költő csak egyszerűen kitalálta a ló-ajándékot.) Gyöngyösi forrásaihoz ilyen, Wesselényi-dokumentumok is alapul szolgálhattak a híres Labourier-beszámoló mellett: R. Várkonyi Ágnes említ még egy *Kurtze doch warhaffte Erzählung* című négylapos röplapszerű nyomtatványt, amelyet nem ismertet részletesen, de Németh S. Katalin Wolfenbüttelben és a Bayerische Staatsbibliothekban is talált példányt, amelyet két okból is érdemes lenne alaposan megvizsgálni, hogy mit is írhatott a főszereplőkről, másrészt mert 1670-ig megvolt Wesselényiknél, s Széchy Mária azt csatolta „mint régi érdemeinek bizonyítékát”, a Lobkowitz herceghez írott segélykérő leveléhez Murányi megszállásakor, szinte egy-két nappal a dicső várfoglalás 26. évfordulója után. (R. Várkonyi Ágnes: *A rejtőzködő...*, 28–29, illetve NSK: *Lábjegyzet Gyöngyösi forrásaihoz*, in *Humanizmus és gratuláció...*, 285–287.) De még olyan, a valóságban létező Széchy Máriára jellemző dokumentumot is érdemes lenne átvizsgálni, mint az az epithalamium, amelyet ifj. Bethlen Istvánnal kötött esküvőjére írtak, mert esetleg tartalmazhat egy korai Széchy Mária-ábrázolást, úgy tudom valahonnan, hogy ennek maradt fenn példánya. S Széchy Máriának a férfiakkal könnyedén és magas hőfokon kapcsolatot teremtő Murányi Vénus-képére hathatott az is, hogy

első férje korai halála után gyorsan megesküdünt Kun Istvánnal, s akitől titokban, pisztolyokkal felfegyverkezve és több megrakott társzekérrel szökött el. (Talán ennek ismeretében alakult ki legelőször a fegyveres-férfias amazon-kép róla.) S Kemény János önéletírásából gyakran idézett mondása a murányi várfoglalásról: Illésházy Gáspár, Mária húgának férje, aki a várban I. Rákóczi György fejedelem híveként tartózkodott, de Mária és Ferenc összeszűrte a levét, és Illésházy „asszonyemberi csalárdság által igen megcsalatak”, azaz Mária a csapatot megrészegítvén „éjjel meghágtá az várat Veselényivel, („s ki tudja ha nem magát is”). (266.) A szakirodalom azonban nem idézi Kemény másik tudósítását, hogy közvetlen férje temetése után Széchy Máriát a székelyek főgenerálisa, Zólyomi Dávid, ekkor még Rákóczi híve, a temetés örve alatt „onnan az grófnét Szécsi Máriát Dévára kísíre külső színe alatt [íme, itt is a tettetés!] megholt urával való kötelességének, noha belső oka más vala, mert egyébiránt adták volt magokat egyben gonosz erkölcsökkel, noha Zólyominak felesége egy vala az megholt gróffal, de nyavalyás Zólyomi a feleségét nem szerette, igen alkalmatlan élete vala véle és fajtalan életű ember vala, és Szécsi Máriával való öszveszövetkezéseknek híre már ki is csördült vala az emberek között; én pedig innen is tudtam, mert Fogarasból írott néhány szerelemlevele akadott kezemhez, kiket nem küldöttem meg Szécsi Máriának; olyan látogatása alatt is Istennek az véle való nem nyájaskodását deplorálta.” (202) Annyit tart még megjegyzésre érdemesnek, hogy Széchy Mária háromszor ment férjhez, de „gyermeké egyiktől sem lőn”. (109) Azt hiszem, ilyesféle híreket, vagy hasonlókat tudhatott Gyöngyösi is a történeti alak Széchy Máriáról. Mindenesetre Széchy Máriának már a második férjétől a teljes hozományával együtt sikerült megszabadulnia, s még esetleg arra is gondolnia, hogy az ifj. Bethlen István Czoborfordítását is a saját holmija közé rejtse – a szerelem tematikáját kedvelő, a szerelméért mindent megtevő, bátor asszony imázsát kelthette.

S honnan ered ez a paradigmaváltás a 19. század idején? Hol jelenik meg az archetípusa ennek az új típusú Máriának? Ennek kutatott utána Pálffy Eszter, s jutott nagyon fontos új eredményekre, az összehasonlítás módszerével. A többretegű forrásfelfejtés nagyon delikát és roppant alapos vizsgálaton alapul, s világirodalmi előképekig is eljut. A férfias nőalak kialakulása ideológiájának fundamentuma valahol a Joseph von Hormayr által elindított *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunde*, illetve a *Taschenbuch für vaterländische Geschichte* című kiadványokban lelhető fel, melyekkel a közös birodalmi történelem egybetartozását sugalmazó elv mellett a közös hazaszeretetet és a kulturális hagyományt hirdeti. A dinasztia szolgálatába állítván azokat „A Monarchia nemzetének a dinasztia által szimbolizált állam közösségében kell összeolvadniuk, kulturális sokféleségüknek egy államnemzeti tudatban kell elnyernie végső identitását.” (S. Varga Pál fordítása.) „E birodalmi

nacionalista szemlélet képviselője volt Mednyánszky Alajos is, aki 1817-ben csatlakozott az *Archiv* szerkesztéséhez.” Ő lett a magyar nemzetiségűek fő képviselője, az ő kezdeményezése hozta létre a *Sagen und Legenden* című rovatot, amelynek első darabja éppen a murányi történet feldolgozása lett 1817-ben *Brautwerbung...* (Mátkásítás)...címmel.

A pozitív célkitűzés az volt, hogy ezekkel a történeti vagy fikciós témákkal anyagot szolgáltatassanak a különböző művészeti ágakban történő megörökítésére – a hazaszeretet fejlesztése érdekében. Mednyánszky műve a divatos kora romantikus eszközöket felhasználó lovagábrázolásokhoz kapcsolódó történetek közé tartozik. A férfias-harcias Széchy Mária előképe is e forrásvidékről származik. Pálfy Eszter Joseph Henrich von Collin *Bianca della Porteja* főhősében ismeri fel a harcias természetű ösanyát. Mindkét műben jelen van a várfoglalás és a felfegyverzett istennőhöz hasonló férfias úrnő szerelmi viszonzásának kiérdeklődése. Mindkét szövegben alapvető kérdés a nő által legyőzött férfi félelme a szégyenérzettől. A Mednyánszky-alkotta nőalak forrása tehát Collin Biancája. A másik szóhajó mintá Zenobia alakja, Calderón *Zenobiája*, vagy akár Mailáth János hasonló program jegyében írt Ardó úrnője (*Die Herrin von Ardó*), aki ugyancsak harci jelenetekben edződött, sisakban-páncélban megjelenő hősnő. A Mednyánszky-szöveg, s az esetleg általa közvetített egyéb világirodalmi vonatkozások hagyományozódása révén született meg a *Murányi Vénus* és a Murányi Vénus 19. századi pandanja. A 19. századi hagyomány tehát már jelentősen eltért a Gyöngyösi-szöveghagyománytól, Mednyánszky a 18. század végi, 19. század eleji „német koraromantika kereteiben formálta újra a figurát, olyan hagyományba illesztette, amely a 19. században folyamatosan élt tovább”. Kisfaludy Károly, Vahot Imre, Arany, Tompa, Petőfi és Jókai, valamint társaik révén. Vahot Imre, Arany és Jókai bizonyíthatóan ismerték Gyöngyösi művét, ugyanakkor főleg Mednyánszkyra támaszkodtak. A nagy mesemondóról pedig még azt is kideríti Pálfy Eszter, hogy olvasta Jean Laboureur *Histoire des Amoures du Comte et de la Comtesse Wesselényi* című művét (ami Murányban rendelkezésére is állhatott Gyöngyösinek, mert a nádorék könyvtárában megvolt), melynek szerzője négy napot töltött Wesselényiéknél, s magától a nádortól hallotta a híres várfoglalás történetét. Jókai természetesen ezzel a munkával nem eredetiben ismerkedett meg, hanem a híres *Dictionnaire de l'amours* című gyönyörködtető szöveggyűjteményből szerzett róla tudomást. Jókai a korigénynek megfelelően azonban megfosztotta a barokk költő alkotását eredeti történelmi kontextusától, politikumától, s a komikum segítségével a közügyekről Wesselényi Ferenc és Széchy Mária magánügyére fokozta le Gyöngyösi érzelmekben és politikumban komplexebb szövegét *A magyar nemzet története regényes rajzokban* című beszélyében pedig ismeretterjesztő jelleggel a hazafiasság felvállalására buzdított.

Amint láttuk már, a kritikai visszhang mindig saját kora poétikai elvárásainak jegyében ítéli meg Gyöngyösi művészetét, úgy a 19. századi újramondásokban is a posztromantikus poétikai elvárásokkal szembesítve értékelik azt. Pálfy Eszter e tudás birtokában összegzi még „mindazokat a társadalom- és mentalitástörténeti változásokat, amelyek a 17. és 19. század között zajlanak.” Ezen tételek nyomában vizsgálódnak, a magánszféra felerősödése jegyében kialakult helyzeteket, következményeket vonja látókörébe. Megállapítja, hogy a beállt változások ugyanakkor jelentős állításokat tesznek a 19. századi esztétikai jelenségekről, mint pl. a szerelemtan, magán- és közviszonyok, társasélet, viselkedési normák tekintetében. Amelyek nyomában Habermas állítását kölcsönözve „az udvari világ reprezentatív nyilvánosságát felváltja egy új típusú, polgári nyilvánosság.” Vagyis kis késéssel, de Magyarországon is kialakul a modern magán és közélet.

A 19. századi irodalom természetesen alapvetően más kérdéseket vet föl, mint azt a 17. század tette. A Gyöngyösi-recepció- és kanonizációtörténet alakulásában sem történt ez másképpen. Pálfy Eszter e korszaknak is jeles ismerője. Olyan szempontokat is behozott a Gyöngyösi-kutatás e kiterjesztett nemzetközi horizontjába, amelyek komoly erudícióval végzett műelemzéseinek alapuló áttekintése révén feltétlenül megszívlelendő tanulságokkal szolgálnak. Jelentősen hozzájárult Gyöngyösi költői munkássága egy szakaszának alaposabb megismeréséhez, kiváló munkája nyomán sokkal többet ismerhetünk fel a *Murányi Vénus* magyar költészettörténeti helyéből, vonatkozásaiból és értékeiből, Gyöngyösi költői mesterségének rejtett tulajdonságai, jellemzői gazdag tárházából.

A kötet függelékében Pálfy Eszter hatalmas ajándékkal lepi meg a Gyöngyösi-kutatás napszámosait: tíz Gyöngyösi-kiadás szövegét veti össze az első, 1664-estől az 1896-os Dugonics-féle kiadásig. A közel 150 év kiadásainak szöveg-szövetét teríti elénk, azok fontosabb változtatásainak számbavételével. Óriási textológiai munkája nyomán végre pontos képet nyerhetünk mindarról, amiről megfelelő bizonyíték híján mindeddig csak alaptalanul mondtunk bármit is a költő 17–19. századi recepciójáról. A szövegkritikai jegyzetek segédletével határozottabb alpra épülhetnek ennek folyamatáról szóló elképzeléseink. Hála ezért a disszertáció készítőjének

Azt hiszem az opponensi véleményben már annyi értékelő megjegyzést tettem a disszertáció minőségéről, kiválóságáról, hogy nem kell tovább részletezni a mű erényeit. Nagyon hasznos, jó és alapos munka, nagy hiányt pótló. A disszertációtól elvárható minden feltételnek kitűnően megfelel. Tisztelettel kérem a Bizottságot, hogy Pálfy Eszter PhD-disszertációját a legmagasabb fokozat megadásával fogadja és értékelje.

Budapest, 2018. szept. 3.

Jankovics József

PhD

V. Dr. Laczházi Gyula opponensi bírálata

Gyöngyösi István munkássága iránt az utóbbi évtizedekben növekvő érdeklődés tapasztalható, mely mind új szövegkiadásokban, mind újabb interpretációkban manifesztálódott. Pálfy Eszter dolgozata ehhez a tendenciához kapcsolódik, hiszen dolgozata alapvetően egy Gyöngyösi-mű értelmezésével és utóéletével foglalkozik. A témaválasztás indokolt, hiszen éppen azért, mert Gyöngyösi munkássága hosszabb ideig meglehetősen mellőzött témája volt az irodalomtörténetnek, életműve körül sok tennivaló akad. Így például, jóllehet a Gyöngyösi-szakirodalom számon tartja, hogy a murányi várfoglalás témájának sok modern feldolgozása is van, de ezekről átfogó és kellően mély elemzés eddig nem született: a téma utókorbeli jelentős népszerűségére tekintettel mindenképpen indokolt a recepció alaposabb vizsgálata. Miként indokoltnak tűnnek a Gyöngyösi-szövegek hagyományozódására vonatkozó kutatások és a művek poétikai vagy eszmetörténeti aspektusainak feltárására irányuló elemzések is.

Már az értekezés – kissé nyakatekert – címe is jelzi, hogy a dolgozat több témakör feldolgozását tartalmazza. Az értekezés első felében Gyöngyösi *Márssal társalkodó murányi Vénusának* kiadástörténete és a mű értelmezése áll a középpontban, a második egység pedig a murányi várfoglalás 19. századi feldolgozásait tárgyalja. Bár a tematika nyilvánvalóan kapcsolatot teremt a dolgozat egyes fejezetei között, a megközelítési módok és kérdésirányok különbözőségéből következően heterogén szerkezet alakul így ki. Tisztában vagyok azzal, milyen nehéz feladat a doktori tanulmányok alatt született különböző ötleteket és eredményeket valamilyen egységes egészzé alakítani. S nem gondolom, hogy a doktori értekezéseknek feltétlenül végig egyetlen szempontot és elemzési módszert kellene követniük. Pálfy Eszter dolgozata esetében a vizsgált tematika, mely valamennyi fejezet esetében közös, kellő mértékű koherenciát teremt. Ugyanakkor úgy látom, hogy az egységesítésre való törekvés a dolgozatban olykor kevésbé szerencsés megoldásokat szült. Ilyennek találom a címben is szereplő „történeti hagyományok” megfogalmazást, mely túlságosan is sejtelmes ahhoz, hogy a témát pontosan kijelölje. Meglátásom szerint találóbb és érthetőbb lenne, ha a dolgozat a *Tanulmányok a murányi várfoglalás irodalmi feldolgozásairól* (vagy ehhez hasonló) címet kapta volna. Alighanem a téma szerteágazó voltával függ össze az is, hogy a dolgozat bevezetőjében megfogalmazott célkitűzés is kissé elnagyolt. Pálfy Eszter értekezése céljaként annak vizsgálatát nevezi meg, hogy „egy-egy mű mögött milyen irodalom-, eszme- vagy társadalomtörténeti hagyományok állnak” (5. o.). Ennek a célkitűzésnek a dolgozat elemzései kétségtelenül megfelelnek, ugyanakkor mégis túlzottan általánosnak tűnik ez a megfogalmazás,

miként kevésbé specifikus az az ugyanitt olvasható állítás is, mely szerint a recepció történetének vizsgálatában dolgozatírót az a meggyőződés vezette, hogy „a hagyományozódási mechanizmusok nyomonkövetése” számos érdekes tanulsággal szolgálhat. Az egyes fejezetekben értekező azonban már egészen pontos célokat tűz ki maga elé, ily módon konkrét tartalommal töltve meg a kezdetben kissé elmosódott célkitűzést.

A dolgozat kettős arcot mutat még egy további szempontból is, hiszen „rég Magyaros” és „klasszmagyaros” illetékességi területen egyaránt mozog. Az ilyenfajta határátlépés a magyar irodalomtörténeti gyakorlatban meglehetősen ritka, ezért Pálffy Eszter döntése joggal nevezhető bátornak. A döntés ugyanakkor kellően motivált is, hiszen a murányi várfoglalás tematikájának évszázadokon átívelő népszerűsége egyenesen szükségessé teszi az ilyen jellegű elemzést. Bíráló ugyanakkor az értekezőtől némileg eltérően úgy látja, hogy a dolgozatban megtalálható különböző megközelítési módok nem annyira a „rég Magyaros” vagy a „klasszmagyaros” tudományterület egymástól gyökeresen eltérő sajátosságaiból következnek, mint inkább a téma adottságaiból és az értekező egyéni döntéseiből. Talán a dolgozat annak bizonyítékaként is értékelhető, hogy a rég Magyaros és a klasszmagyaros „észjárás” között nem tátong áthidalhatatlan szakadék.

Itt szeretném előlegezni: az értekezés arról győzött meg, hogy a szerző elmélyülten, igen kitartóan, több szempontból és többféle módszert alkalmazva tanulmányozta a murányi várfoglalás irodalmi feldolgozásait, és több területen is érdekes meglátásokhoz, új eredményekhez jutott. Elemzései egyértelműen bizonyítják, hogy alaposan ismeri a tárgyalt irodalmi szövegeket és az azokra vonatkozó szakirodalmat is. Feladatának megfelelően ugyanakkor arra törekszem, hogy rámutassak a dolgozat azon pontjaira, ahol az érvelést kevésbé meggyőzőnek vagy nem eléggé kifejtettnek találtam, illetve a dolgozatot továbbgondolhatónak vélem.

A disszertáció első része a Gyöngyösi-mű 18. századi kiadástörténetével foglalkozik, ezen belül is Tétsi Zakariás 1702-es kiadását teszi meg alaposabb elemzés tárgyává. Pálffy Eszternek itt filológiai nyomozás segítségével sikerül lényegesen bővítenie a Tétsire, a kiadvány megjelenési helyére és a kiadás körülményire vonatkozó ismereteinket.

A dolgozat második nagyobb egysége az 1664-es és az 1702-es kiadás több szempontú (filológiai és tematikus) összevetését tűzi ki maga elé célul. Az összehasonlító elemzés alapvetően nem változtat Tétsi megítélésén, hiszen Pálffy Eszter szerint is egy gyengébb képességű költő szövegronsolásának lehetünk tanúi az 1702-es szövegváltozatban: aprólékos elemző munkája nyomán mégis világosabb képünk lehet arról, milyen módon járt el a 18. század eleji kiadó.

Az 1664-es és az 1702-es kiadás eltéréseit taglaló nagyobb egységben némiképp meglepően hat annak a kérdésnek a részletes tárgyalása, milyen költői hagyományokhoz kapcsolódott Gyöngyösi. Talán ez a fejezet szerepelhetett volna egy, a Gyöngyösi-művet elemző külön fejezet részeként is. A hagyományok tárgyalásából a Balassi és Gyöngyösi szerelemképe közötti – már Eckhardt Sándor által megállapított – összefüggés jut érdemi szerephez a további elemzésekben, a többi szerző említése nem tűnik igazán motiváltnak. Zrínyivel kapcsolatban Pálfy Eszter Kovács Sándor Iván *Gyöngyösi „Kemény-eposz”-ának Zrínyi-imitációit* vizsgáló tanulmányára hivatkozik. Ez valóban mérvadó tanulmány, ugyanakkor talán érdemes lenne átgondolni, valóban minden itt említett esetben tényleges imitációról van-e szó. Természetesen ez nem érinti a dolgozat fő gondolatmenetét, azt azonban mindenképpen szükséges lett volna megjegyezni, hogy Gyöngyösi egészen másfajta poétikát dolgozott ki, mint Zrínyi (aki egyébként szintén a jezsuitáknál tanult).

Egy hosszabb fejezet azt a tételt igyekszik bizonyítani, hogy a Tétsi Zakariás által átalakított szövegben a Gyöngyösi-műben működő költői hagyományok felbomlása figyelhető meg. Ezt Pálfy Eszter három példán igyekszik demonstrálni. Különösen érdekes az a fejezet, amelyik a lélektani terminológiával, szív és elme megkülönböztetésével foglalkozik, jóllehet nem egészen érthető, miért beszél itt Pálfy költői hagyományról, hiszen szív és elme megkülönböztetése nem csak költői toposz, hanem a kornak az ember mentális képességeiről alkotott elméleti rendszereiben is meghatározó elem. Ez azért is tűnik fontosnak, mert nehezen elképzelhető, hogy Tétsi ezt az antropológiai osztályozást ne ismerte volna. Talán a Pálfy által kiemelt – kétségtelenül elgondolkodtató – példákban mégis inkább a költői ügyetlenségnek lehetünk tanúi, mintsem az antropológiai vagy költői hagyománnyal való tudatos szakításnak. Hasonlóképpen elgondolkodtató az a dolgozatban jó érzékkel kiemelt szövegváltoztatás, amelyet Tétsi a színkód kapcsán tesz (64. o.). Maradéktalanul azonban itt sem győzött meg a dolgozat arról, hogy valóban egy hagyomány felbomlásáról van szó. Elsősorban azért nem, mert tapasztalatom szerint Gyöngyösi műveiben nehéz különbséget tenni az elbeszélői szólam és a szereplők tudata között; Tétsi talán csak ezt a különbséget próbálta meg kiemelni a „gondolja” szó beiktatásával.

Az 1702-es kiadást tárgyaló részhez két kiegészítés is társul. Az egyik egy exkurzus, mely Tétsi Zakariás verseit tárgyalja, a másik pedig az a függelék, amely tulajdonképpen egy kritikai szövegkiadás. Ez utóbbi – igen nagy munkával készített, és valóban hiánypótló – szövegkiadás az 1664-es kiadás, illetve a 18. századi kiadások különbségeit mutatja be.

Egy hosszabb fejezet foglalkozik a *Murányi Vénus* eszmetörténeti háttérével, az udvariság kérdéskörét állítva a középpontba. Talán szerencsésebb lett volna e fejezetet az

értekezés elejére helyezni, és a Gyöngyösi-mű tárgyalása után szólni annak utóéletéről. A *Murányi Vénus* elemzésében Pálffy Eszter Fazekas Sándor és Labádi Gergely, Vogel Zsuzsanna, illetve opponens elemzéseire támaszkodik elsősorban. Habár az értelmezés érdemi részén nem változtat, ezzel kapcsolatban mint tudománytörténeti tény meg kell említenem, hogy saját *Murányi Vénus*-értelmezésem első változata még 2004-ben jelent meg folyóiratcikként (Palócföld, 2004/6, 713–724), ez épült be aztán *Hósi szenvedélyek...* című 2009-ben megjelent könyvembe. E fejezetben Pálffy Eszter az udvariság kérdéskörét Csáky István politikafilozófiai értekezésének a Gyöngyösi-művel való összevetésével gazdagítja, és Csáky értekezésének tüzetes elemzésével meggyőzően tárja fel a két mű közötti tematikus párhuzamosságokat. A Csáky-szöveg alaposabb tanulmányozásának szükségessége mellett érvelve teljes joggal említi meg, hogy Gyöngyösi aligha olvasta az udvarisággal kapcsolatban gyakran említett Gracián-kézikönyvet.

Az értekezés második nagyobb egysége (a IV. fejezet) a Wesselényi Ferenc és Széchy Mária közötti szerelem történetének 19. századi feldolgozásait tárgyalja. A Gyöngyösi-szakirodalomban ismert ugyan, hogy a témának számos feldolgozása volt, de valószínűleg manapság igen kevesen olvassák el ténylegesen e műveket. Pálffy Eszternek kétségtelen érdeme, hogy több, a témát feldolgozó, ma azonban az irodalomtörténeti tudat peremére szorult művet alaposan elolvasott, és értő módon helyezett el a recepció történetében.

A 19. századi feldolgozások általános jellemzőjeként értekező egyrészt azt nevezi meg, hogy a recepció elszakad Gyöngyösitől, aki ekkorra nagyrészt elvesztette hajdani költői megbecsültségét; másrészt pedig azt, hogy a Gyöngyösinél még egyenrangú két főszereplő közül egyértelműen a férfias vonásokkal rendelkező nőként interpretált Széchy Mária kerül a középpontba.

Mint arra dolgozatíró is határozottan rámutat, e tematikus átalakulásban kulcsszerepe volt Mednyánszky Alajos *Brautwerbung*jának, amely magyar fordításban is hozzáférhető volt a 19. századi írók számára. Pálffy Eszter azonban nem pusztán konstatálja ezt az irodalomtörténeti tény, hanem a *Brautwerbung* keletkezésének árnyalt kontextualizálását is adja. Továbbá Joseph Heinrich von Collin *Bianca della Porta* című darabjában azonosítja Mednyánszky fő ihletforrását a női alak megformálása tekintetében, és rámutat a *Brautwerbung* és a korabeli német irodalom közötti tematikus kapcsolódási pontokra. Érvelése meggyőző és informatív. Némi hiányérzet csak azért keletkezhet, mert nem említi meg azt a tény, hogy a férfias, harcos nő alakjának magyar irodalmi hagyománya is van, mindenképp *Béla király és Bankó lánya* históriájában, illetve Zrínyi *Szigeti veszedelmében* Barbála alakjában.

A 19. századi művek elemzésében Pálffy Eszter hangsúlyosan támaszkodik a társadalomtörténeti kontextusra, ennek fő jellemzőjét Jürgen Habermas és Niklas Luhmann szociológiai elméletei alapján a magán-, illetve a közügyek szférájának elkülönülésében jelölve meg. A 19. századi művek értelmezésének esetében ez a társadalomtörténeti fejlemény valóban relevánsnak mutatkozik, a *Murányi Vénus*nak e perspektívában való értelmezése azonban számomra egyáltalán nem meggyőző. Egyrészt azért, mert a disszertáció itt összemosza a valós Wesselényi Ferenc és Széchy Mária házasságát, amely minden bizonnyal érdekházasság volt, illetve házassághoz vezető történet Gyöngyösinél olvasható fikciós, költőileg átalakított változatát. A disszertáció szerint a Gyöngyösi-műben Széchy Mária „özvegyasszony, akit érdeke egy hasonlóan nemes figurához, Wesselényi Ferenchez fűz” (124). A Gyöngyösi-műben azonban a két főhős közötti viszony szenvedélyes szerelemként ábrázolják, csak néhány utalás sejteti, hogy az események alakulásában az érdek is közrejátszik. Azaz a házasság elsősorban a szereplők privát érzelméből következőként jelenik meg a fikcióban (jóllehet a valóságban ez vélhetőleg nem így történt). Úgy gondolom, fontos lett volna a történelmi alakok és fikciós megjelenésük közötti különbségre reflektálni a dolgozatban. Másrészt pedig megfontolandó lenne, hogy a magánjellegű érzelmek és a kötelességek vagy társadalmi elvárások ellentéte olyan probléma, amelynek irodalmi ábrázolására a kora újkorban is számos példát találni. Így például Gyöngyösi *Kemény-eposz*ában a főhős számára lelki konfliktus forrása, hogy szíve szerint Lónyay Anna mellett maradna, míg a kötelesség a hadakozásba szólítja. De hasonlóképpen a *Szigeti veszedelem* Delimánjának is választania kell Cumilla iránti szerelme és a harcba való visszatérés között. E két említett műben természetesen nem válik kétségesé, hogy a helyes választás a privát szenvedélyek követésével szemben a társadalmi szerep megkövetelte cselekvés.

Fontos megfigyeléseket tesz Pálffy Eszter Kisfaludy Károly drámája kapcsán a nemi szerepek problémáját tárgyalva. Mint azt dolgozatíró kiemeli, Széchy Mária mind Mednyánszky, mind Kisfaludy értelmezésében félig nő, félig férfi, azaz olyan nő, aki eltávolodott neme igazi lényegétől: a szerelem funkciója e darabokban éppen az, hogy visszavezeti Széchy Máriát nőiségéhez. A dolgozat egyértelműen jelzi, hogy ezt az értelmezést a nemi szerepekre vonatkozó korabeli elvárások alakítják, ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy a Kisfaludy-darab nem fogható fel e sztereotípiák pusztán didaktikus közvetítőjeként (125). Úgy gondolom, itt Pálffy Eszter olyan problémához jutott el, amely az egész 19. századi recepció szempontjából jelentőséggel bír. S éppen ezért szívesen olvastam volna valamivel részletesebb tárgyalását annak a kérdésnek, vajon a Széchy Máriában megformált férfias nő alakja mennyiben tekinthető a korabeli társadalmi normák, konvenciók provokációjának, illetve

mennyiben felel meg azoknak. S vajon van-e összefüggés a téma népszerűsége és a nemi szerepekre vonatkozó felfogás alakulása között? Természetesen e kérdések taglalása szétfeszítené a dolgozat kereteit, s nagyobb kontextus figyelembevételét tenné szükségessé. Kapcsolódási pont lehetne ugyanakkor Margócsy István *Nőiség, női szerepek, romantika* című dolgozata (2000, 2015/3), melyben a korszak nőképének igen árnyalt leírását adja, rámutatva többek között arra, hogy Jókai regényeiben számos férfias, erős nőalak is megjelenik.

Érdekes kérdést tesz fel az értekezés szerzője, amikor arra keres választ, Széchy Mária helyett miért nem Zrínyi Ilona alakja vált népszerűvé a 19. századi irodalomban (139). A választ a Mednyánszky-darab mintaadó jellegében és a Habsburg-birodalom kultúrateremtő törekvéseinek sikerességében adja meg. Ez azonban aligha teljesen kimerítő válasz. Nyilvánvalóan a Mednyánszky-mű megléte önmagában semmit nem magyaráz: e műnek azért lehetett jelentős hatása, mert a téma általa adott feldolgozása találkozott a kortársak fogékonyságával. Széchy Mária Zrínyivel szembeni preferálásában meghatározó szerepet játszhatott az is, hogy Zrínyi Ilona történetében a szerelem nem kap szerepet. E kérdéskörrel kapcsolatban Pálffy Eszter utal arra, hogy Gyöngyösi Zrínyi Ilonáról is írt epikus költeményt; habár az érvelés lényegét nem érinti, de fontosnak tartom megjegyezni, hogy a *Thököly és Zrínyi Ilona házassága* attribúciója roppant kétséges, mint arra nemrégiben Latzkovits Miklós és Mészáros Zoltán *Ki írta Gyöngyösi Florentináját?* című tanulmánya is felhívta a figyelmet (ItK, 2005). Ráadásul a szöveg a 19. században nem volt ismert, első teljes kiadására csak 1884-ben került sor (Lásd a Balassi kiadónál 2000-ben megjelent kötetben Jankovics József utószavának 144. oldalát).

A dolgozat utolsó egysége Vahot Imre, Arany és Jókai műveit tárgyalja. Ezek közül különösen érdekesek a Jókai-szövegek, mivel ezekben – mint arra Pálffy Eszter finom elemzése rámutat – újfajta attitűd jelenik meg: Jókai, aki nemcsak Gyöngyösi művét, de *Leboureur* francia szövegét is ismerte, ugyanis ironikusan-parodisztikusan viszonyul a Gyöngyösi szöveghez. A disszertációban olvasható elemzés igen jó érzékkel ragadja meg a Jókai-művek intertextuális kapcsolatait, a kevésbé ismert szövegek meggyőző értelmezését adva. Némi hiányérzet amiatt léphet fel, mert a szerző nem említi, hogy a komikum magában a Gyöngyösi-műben is megtalálható: egészen nyilvánvaló ez például a bolhacsípések miatt meztelenül szaladgáló asszony epizódjában, de – legalábbis az elemzők egy része szerint – az egész művet áthatja „a felszín alatt, a sorok mögött bujkáló halk humor” (Weöres Sándor). Ennek fényében arra is lehetne gondolni, hogy Jókai feldolgozásai egy, a Gyöngyösi-műben már eleve benne rejlő jelentésréteget aktualizálnak.

Egy ilyen tág témakört feldolgozó dolgozattal szemben alighanem a legkevésbé fair kritika azt számon kérni, mit nem tartalmaznak az elemzések. Mégsem hallgathatom el, hogy némiképp szomorúan vettem tudomásul a téma 20. századi feldolgozásainak (pl. Móricz színdarabjának) mellőzését. Természetesen a téma szerteágazó voltára tekintettel indokolt az időbeli lehatárolás (hiszen a teljes recepciótörténet megírása egy egészen más dolgozatot eredményezett volna), miként az is, hogy az értekezés szerzője nem foglalkozik a murányi kaland lírai feldolgoásaival. Az azonban kevésbé szerencsés megoldás, hogy ez utóbbi döntését csak mellékesen, egy lábjegyzetben (a 104. oldalon található 245. lábjegyzetben) jelzi. A disszertáció utolsó, a recepciótörténetet tárgyaló része még nyilvánvalóan bővíthető lenne, további kutatás alapját képezhetné.

Összességében – mint azt már bírálatom elején megelőlegeztem – az állapítható meg, hogy a dolgozat többirányú, elmélyült tájékozódás eredményeit összefoglaló igen színvonalas munka, mely formai, technikai és stilisztikai szempontból is megfelel a tudományos értekezésekkel szemben támasztott követelményeknek. Pálfy Eszter doktori (PhD) disszertációját ezért a nyilvános vitára alkalmasnak találom, és javaslom számára a fokozat odaítélését.

Budapest, 2019. október 12.

Laczházi Gyula

VI. Válasz az opponensi véleményekre

Köszönöm mindkét bírálóm kritikai és dicsérő megjegyzéseit egyaránt. Szeretném már itt az elején előrebocsátani, hogy észrevételeikért nagyon hálás vagyok, mert nagy tudásanyagot mozgósító és külső nézőpontból megfogalmazott véleményeik több ponton is választ adtak saját, a dolgozattal kapcsolatban felmerülő kérdéseimre, és így számos hasznos tanáccsal szolgáltak a disszertáció továbbfejlesztéséhez, könyvvé való átdolgozásához. Jankovics József és Laczházi Gyula kérdéseire, bíráló megjegyzéseire a dolgozat felépítésének sorrendjében igyekszem válaszolni.

Laczházi jogosan állapítja meg, hogy a 17. századtól a 19. századig tartó tág időkeret, valamint a különböző módszertanokkal dolgozó fejezetek egységes doktori dolgozattá formálására való törekvés nemcsak bonyolult címválasztáshoz, hanem túlzottan általános dolgozat eleji célkitűzésekhez is vezetett. Valójában nyilvánvaló volt számomra is, hogy a dolgozat 17. századi és 19. századi részei között egyedül a téma teremti meg a kapcsolatot. A címet és az általánosságban a történeti hagyományok vizsgálatát kitűző célt én is kompromisszumos megoldásoknak tartottam, amelyek valamiféle elérni vágyott egység megteremtésére lettek volna hivatottak. Laczházi javaslatát, amely szerint a továbbfejlesztett változat szerkezetét határozza meg nagyobb mértékben az egyes tanulmányok konkrét célkitűzése, mindenképp szem előtt fogom tartani a továbbiakban.

Ezzel összefügg bírálómnak az a meglátása is, hogy a dolgozatban megtalálható különböző megközelítési módok nem annyira a „rég Magyarországon” vagy a „klasszmagyarországon” tudományterület egymástól gyökeresen eltérő sajátosságaiából következnek, mint inkább a téma adottságaiból és saját döntéseimből. A disszertáció előszavában azért tárgyaltam a régi és a klasszikus magyar irodalomtörténet-írás különbségeit, mert a dolgozat írásakor számot kellett vetnem azzal, amit bírálóm maga is megállapít: hogy „az ilyenfajta határátlépés a magyar irodalomtörténeti gyakorlatban meglehetősen ritka”. Ezért tartottam szükségesnek, hogy magyarázatot adjak arra, miért járok el a megszokottól eltérően – noha a disszertáció elkészítése során éppen arról bizonyosodtam meg, hogy a két terület között nem tátong áthidalhatatlan szakadék.

Egyetértek azzal is, hogy a Gyöngyösi által ismert költői hagyományok tárgyalását szerencsésebb lett volna kiemelni az 1664-es és az 1702-es kiadás eltéréseit taglaló részből, és külön fejezetbe foglalni. Most már én is úgy látom, hogy ez a kitérő valóban meglepő fordulatként hat a fejezet tulajdonképpeni tárgyához képest. Azért szerepelt itt, mert

szükségesnek gondoltam rövid összefoglalását adni a Gyöngyösi előtti hagyománynak, mielőtt megállapítom e hagyomány felbomlását az 1702-es kiadásban. Belátom azonban, hogy a későbbi gondolatmenethez az általam felsorolt szerzők közül valóban csak a Balassi-hagyomány követése kapcsolódik.

Bírálom felveti a kérdést, hogy vajon Gyöngyösi Zrínyi-imitációinál, amelyeket a dolgozatban legfőképp Kovács Sándor Iván tanulmánya alapján tárgyalok, minden esetben tényleges imitációról van-e szó. Úgy gondolom, hogy valószínűleg nem ez a helyzet. Már Kovács Sándor Iván is utal néhány motívumegyezés kapcsán arra, hogy azok akár „közhelyek, közhasználatú szójárások is lehetnek”; más egyezések pedig (az invokációk vagy a seregszemle-leírások példái) valószínűleg inkább általánosságban az eposz műfajának imitációi, mintsem Zrínyi *Szigeti veszedelmé*. Gyöngyösi és Zrínyi költészetének alighanem van közös alapja: mindketten merítettek a hazai közköltészetből és az antik szerzők műveiből egyaránt. Bizonyos párhuzamok tehát ugyanazon hagyomány egymástól független felhasználásából is eredhetnek. Mindemellett persze fontos a poétikájuk közti különbségeket is hangsúlyozni: míg Zrínyi az iskolai képzésen túl is szerzett be, használt mintákat, addig Gyöngyösire például az olasz vagy a horvát epikus tradíció nem hatott. A dolgozatban az ezen elemzések kapcsán regisztrált hiányok persze abból is fakadnak, hogy Gyöngyösi korábbi költészeti hagyományokhoz való kapcsolódását nem az egész életmű, hanem szűkebben a *Murányi Vénus* kiadástörténetének vonatkozásában tárgyaltam.

Dolgozatomban az 1702-es kiadás átdolgozásainak létjogosultságát többek között azzal az engedménnyel magyarázom, amelyet Gyöngyösinél, a *Porábúl megéledett Főnix* utószavában olvasunk. Jankovics József helyesen mutat rá arra, hogy a szóban forgó helyen Gyöngyösi nem átdolgozásra, hanem csupán a verselés korrekciójára ad engedélyt. Ez esetben a dolgozat továbbfejlesztett változatában én is gyakorlom majd a korrekciót.

Jankovics bírálata szerint azzal, hogy dolgozatomban reflektálok a 17–18. század fordulójának a maitól eltérő szövegkiadási gyakorlatára, elmarasztalom a *Murányi Vénus* 20. századi sajtó alá rendezőit, amiért szövegkritikailag nem vették számításba az 1702-es kiadást. Ha jól sejtem, dolgozatomnak az a része olvasható ekképp, amely az 1702-es kiadás szakirodalmi megítélését veszi sorra a 18. század végétől napjainkig. Ilyen kritika azonban semmi esetre sem állt szándékomban: nem is állhatott volna, hiszen mind Badics Ferenc, mind Jankovics József számol az 1702-es kiadással. Badics 1909-es kritikai kiadásának jegyzetapparátusában közli az 1702-es kiadás főbb eltéréseit, és Jankovics is rögzíti a két kiadás közti szerkezeti változásokat. Az említett részben pusztán arra szerettem volna rávilágítani, hogy a 18. század végétől hagyományozódó megítélés – az, hogy 1702-es kiadás

meghamisította Gyöngyösi remekművét, a sajtó alá rendező pedig aljas csaló – változatlanul öröklődött tovább a Gyöngyösi-kutatásban a 20–21. századra is. Erre azonban nem azért akartam felhívni a figyelmet, hogy a modern kiadások sajtó alá rendezőin számon kérjem az 1702-es kiadás pozitívabb megítélését. Dolgozatomban arra akartam rámutatni, hogy eltérően érdemes értelmezni azt a hagyományt, amelyben az 1702-es változat keletkezett, és azt, amely a 18–19. században alakult ki. Modern filológiai szempontból az 1702-es változatot mindemellett természetesen én is rontott szövegnek gondolom. Hasonlóképpen – itt már Laczházi Gyula megjegyzésére reagálok – arról sincs szó, hogy a szív és elme szavakat érintő változtatások tudatos szakítást jelentenének az antropológiai vagy a költői hagyománnyal: a dolgozatban regisztráltam a hagyomány megváltozását, de nem volt célom, hogy ennek kiadói szándékot tulajdonítsak. Könnyen lehet, hogy – amint bírálóm is írja – ezek a változtatások a költői ügyetlenség miatt történtek.

Áttérve a dolgozatom 19. századi részére: Laczházi Gyula megjegyzi, hogy tárgyalhattam volna a férfias, harcos nő alakjának magyar irodalmi hagyományát is, például a *Béla király és Bankó lánya* históriájában szereplő nőalakot vagy a *Szigeti veszedelemben* Barbálát. A kiegészítést köszönöm, a Laczházi által említett korai magyar férfias nőalakok valóban fontosak lehetnek, mert ők sokkal inkább előzményei a 19. századi magyar Széchy Mária-ábrázolásnak, mint Gyöngyösi Széchy Máriája, és nagy szerepük lehetett abban is, hogy a 19. századi magyar irodalomban ilyen népszerűvé válhatott a német nyelvű irodalmi hagyományból előlépő férfias Széchy Mária. Ugyanakkor tudatos döntés volt, hogy a dolgozatban nem tértem ki más férfias nőalakokra. Ennek a kérdéskörnek jelentős irodalma és számos példája van – létezik például az amazonok enciklopédiája, amely ábécésorrendben gyűjti össze a harcias nőalakokat az antikvitástól a modern korig. Azért ragaszkodtam kizárólag a 19. századi férfias Széchy Mária irodalmának szűk kontextusához, mert nem akartam pusztán példátartat létrehozni olyan férfias nőalakokból, akiknek csak közvetett vagy általános szerepe lehetett a 19. századi Széchy Mária-kép kialakításában.

Köszönöm azt az észrevételt is, amely a történelmi és a fikciós alakok elkülönítésére vonatkozik. Egyetértek azzal, hogy irodalmi elemzés esetén tévútra visz, ha az értelmezésben olyan információkat is felhasználok, amelyek az irodalmi szövegen kívüli egyéb forrásokból származnak. Ugyanakkor kérdéses számomra, hogy Gyöngyösi művében ténylegesen szenvedélyes szerelemről van-e szó Széchy Mária és Wesselényi Ferenc között, tekintve, hogy szerelmükről az istenek tanácsa határoz, s Cupido nyila ébreszti fel az érzést.

Megfontolandó Laczházinak az a felvetése is, amely a magánjellegű érzelmek és a társadalmi elvárások ellentétére vonatkozik. Amint arra bírálóm felhívja a figyelmet, a magánjellegű érzelmek és a kötelességek vagy társadalmi elvárások ellentéte olyan probléma, amelynek irodalmi ábrázolására a kora újkorban is számos példát lehet hozni. A privát és a társadalmi szféra ellentéte természetesen a 19. század előtti irodalomban is felmerül; a különbséget egyrészt abban látom, hogy a privát szféra tartalma megváltozik, másrészt pedig – amint erre Laczházi is utal – a kora újkorban nem jelenik meg kérdésként, hogy a társadalmi szerep vagy a privát érzelmek megkövetelte cselekvés lesz-e a helyes. Vagyis míg Gyöngyösi hősei csakis a közösségi szerepet választhatják, addig a 19. században a magánszféra választása éppúgy érvényes válasz lehet.

Már a dolgozat továbbgondolásának irányába mutat Laczházi következő felvetése, vagyis annak a kérdése, hogy vajon a Széchy Máriában megformált férfias nő alakja miként viszonyul a korabeli társadalmi normákhoz, illetve van-e összefüggés a téma népszerűsége és a nemi szerepekre vonatkozó felfogás alakulása között. Köszönöm, hogy felhívta a figyelmemet Margócsy István tanulmányára, amely kiindulási pontként szolgál e kérdés megválaszolásához. A vizsgálódást a század első felének nőképével lenne érdemes elkezdni, például olyan források elemzésével, mint a Tudományos Gyűjteményben 1822 és 1827 között zajló nővita. A nők szerepéről, a nők neveltetésének kérdéseiről szóló diskurzus ugyanakkor túl tágnak is bizonyulhat, így a disszertáció átdolgozásakor ezt a kérdést a tárgyhoz szorosabban kapcsolódóan talán inkább úgy tenném fel, hogy a Széchy Mária-féle történelmi nőalakoknak milyen szerepük lehetett a nemzetépítési törekvésekben – gondolok itt például arra, hogy a Kánya Emília által szerkesztett *Családi kör* folyóiratnak külön rovata volt, amelyben részletes portrét rajzolt Széchy Máriáról és a hozzá hasonló történelmi nőalakokról, s követendő mintaképként állította őket a női olvasók elé.

Laczházi a Zrínyi Ilona alakjáról szóló rész frappánsnak szánt zárómondatával kapcsolatban („S szintúgy hiába írt Gyöngyösi Zrínyi Ilonáról is epikus művet: mint láttuk, a 17. században Gyöngyösi-hősnőnek lenni önmagában még nem elég a 19. századi dicsőséghez.”) figyelmeztet a hivatkozott mű kétes attribúciójára és 19. századbeli ismeretlen voltára. Be kell ismernem, igaz van: a tudományos pontosságot nem szerencsés feláldozni az elmésség kedvéért.

Mind Jankovics, mind Laczházi hiányolja, hogy a *Murányi Vénus*ban megtalálható komikumra nem tértem ki a dolgozatban. Ennek a kérdésnek valószínűleg tényleg nagyobb figyelmet kell szentelnem a disszertáció átdolgozásakor, mert szerintem is fontos jelentésréteget adja a műnek. Ahogyan Jankovics József utal is rá, a *Murányi Vénus* iróniájának

részletes vizsgálata korábbi kutatásaim tárgya volt, amelyek során legfőképp arra jutottam, hogy a mindkét bírálatban megemlített meztelenül rohangáló bolhacsipte asszony és hasonló egyértelműen parodisztikus részek mellett a Gyöngyösi-szöveg iróniája a mitológiai hagyomány szabad kezeléséből és a színlelés stratégiáiból is fakad. Egyetértek tehát Laczházival abban, hogy Jókai feldolgozása olyan lehetőségeket aktualizál, amelyek már a Gyöngyösi-műben is benne voltak. Noha Jókai feldolgozása a *Murányi Vénushoz* képest sokkal nyíltabban komikus jellegű, a dolgozatban nem maradhat el a Gyöngyösi-szöveg ilyen irányú vizsgálata sem. A *Murányi Vénus* épp a komikum és az irónia finomabb és árnyaltabb megjelenési formái miatt válik izgalmassá.

A 20. századi Murány-feldolgozásokról, amint azt Laczházi Gyula helyesen feltételezi, egyrészt azért nem esett szó, mert muszáj volt valahol időbeli határt húznom, tekintve, hogy dolgozatom nem kizárólag a murányi történet továbbírásainak vizsgálatát tűzte ki célul. Azért is tartottam szerencsésnek lezárni a vizsgálódást a 19. századdal, mert ott még találtam közvetlen kapcsolódást vagy a Gyöngyösi-történettel vagy Mednyánszky *Brautwerbungjával*, míg a 20. századi művekről ez már nem bizonyos, hogy elmondható. Arról pedig nem vagyok meggyőződve, hogy a történet esetlegesen eltérő hangsúlyainak regisztrálása érdemi észrevételekhez vezetett volna. A lírai feldolgozások elhagyását viszont valóban jobb lett volna bővebben indokolnom.

Végül, már nem a kritikai megjegyzésekre reagálva, az aktuális Gyöngyösi-kutatásokkal kapcsolatban tennék egy rövidebb kitérőt. Jankovics József bírálatában szerencsésnek tartja, hogy dolgozatomat Tusor Péter 2017-es tanulmányának megjelenése után adtam le, amelyben Tusor meggyőzően leplez le egy ál-Gyöngyösit, ily módon pedig újraírja a költő Gyöngyösi életrajzát. Aligha számítottam rá, hogy a disszertáció leadása és megvédése között ilyesmi még egyszer elő fog fordulni, azonban mégiscsak ez történt: Szabó András Péter 2018-as ItK-tanulmányában tovább szaporítja – ahogy ő fogalmaz – Gyöngyösi „református dublóreinek” a sorát, és részben Tusor kutatási eredményeit is elbizonytalanítja: kérdésessé teszi az életrajz korai szakaszának eseményeit, valamint költőnk – Tusor által is elfogadott – születési dátumát. Dolgozatomat ez a fejlemény szerencsére nem érinti komolyabban, mert noha Gyöngyösi nagyszombati tanulmányai az eltérő születési év miatt kérdésessé váltak, a költő katolikusságát és jezsuita kapcsolatait Szabó sem cáfolja. Úgy vélem, ez a helyzet új utakat nyit meg az irodalomtörténeti Gyöngyösi-kutatás előtt: miután a történészek új életet adtak a költőnek, műveit is érdemes újraértékelnünk.

Pécs, 2019. január 24.

Pálffy Eszter

VI. Szakmai önéletrajz

Személyes adatok:

Név Pálfy Eszter
Születési hely, idő Szombathely, 1989. január 1.
Lakcím 7623 Pécs, Mezőszél u. 6. II/5.
Telefonszám 06 30/402-4315
E-mail cím eszi.palfy@gmail.com

Tanulmányok:

2017–2019 Szakfordító és műfordító szakirányú továbbképzés német nyelvből, Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar

2013–2016 Irodalomtudományi Doktori Iskola Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

2011–2014 esztétika mesterképzési szak (MA) Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

2010–2013 magyar nyelv és irodalom mesterképzési szak (MA), régi magyarországi irodalom szakirány Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

2007–2010 szabad bölcsészet alapképzési szak (BA) Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

2011–2016 Kerényi Károly Szakkollégium (2011-től 2013-ig szakkollégiumi tag, 2013-től 2016-ig szakkollégiumi mentor) Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

2003–2007 Jurisich Miklós Gimnázium, Kőszeg, angol-informatika tagozat

Szakmai tapasztalat, munkahelyek:

2018–2019 Szerb Antal irodalomtörténeteinek sajtó alá rendezője, Magvető Kiadó

2018 szeptember– a *Jelenkor* folyóirat szerkesztője

2018 április– a *Verso* irodalomtörténeti folyóirat szerkesztője

2015 közreműködés az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet adatbázis-feltöltési projektjében – *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* kötetei

2012–2015	a PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Tanácsának hallgatói titkára
2012–2013	szakmai gyakorlat a <i>Jelenkor</i> folyóiratnál
2012	a PTE BTK Kerényi Károly Szakkollégiumának kiadványokért felelős tanácsstagja
2011–2013	demonstrátor a PTE BTK Esztétika Tanszékén
2010–11 őszi félév	demonstrátor a PTE BTK Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén

Ösztöndíjak:

2017–2018	Új Nemzeti Kiválóság Program doktorjelölti kutatói ösztöndíj
2016–2017	Új Nemzeti Kiválóság Program doktorjelölti kutatói ösztöndíj
2015. június	a Balassi Intézet Campus Hungary pályázatán elnyert rövid tanulmányút, Otto-Friedrich-Universität, Bamberg
2014. április	a Balassi Intézet Campus Hungary pályázatán elnyert csoportos tanulmányút, Dublin
2014. szeptember	a Balassi Intézet Campus Hungary pályázatán elnyert csoportos tanulmányút, Bath
2013/2014	Köztársasági Ösztöndíj
2013. október	a Balassi Intézet Campus Hungary pályázatán elnyert rövid tanulmányút, Eberhard Karls Universität Tübingen
2012/2013	Köztársasági Ösztöndíj
2012. augusztus	DAAD-ösztöndíj, Internationaler Sommerkurs, Georg-August-Universität Göttingen
2010. augusztus	Vaihingen an der Enz városának ösztöndíja, Internationale Sommerakademie, Eberhard Karls Universität Tübingen

Nyelvtudás:

Német	államilag elismert felsőfokú C típusú nyelvvizsga (2005)
Angol	államilag elismert középfokú C típusú nyelvvizsga (2006)

Tudományos diákköri eredmények:

XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia 2011, Társadalomtudományi Szekció, Esztétika tagozat, a dolgozat címe: *A kora keresztény zene (I-IV. század) antik gyökerei – Különdj*

XV. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia, május 10-13., Kolozsvár, az előadás címe: *Az ovidiusi irónia szerepe Gyöngyösi István Murány-eposzában – I. helyezés*

XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Tudományi Szekció, Régi magyar irodalom II. tagozat, II. helyezés, az előadás és a dolgozat címe: *Az ovidiusi irónia szerepe Gyöngyösi István Murány-eposzában – I. helyezés*

Konferenciaszereplések:

X. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia 2011, Újvidék, Bölcsészettudományok (humán) II. szekció, a dolgozat címe: *Az ovidiusi szöveghagyomány szerepe Gyöngyösi István költészetében*

IV. Nemzetközi és V. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia 2012. április 12-13., Pécs, az előadás címe: *A szín-lelés Gyöngyösi István Murányi Vénusában*

A Kerényi Károly Szakkollégium konferenciája, 2012. április 25-26., Pécs, Irodalomtörténet szekció, az előadás címe: *Az ovidiusi irónia szerepe Gyöngyösi István Murány-eposzában*

Mikro & Makro – F fiatal kutatók konferenciája, 2012. április 27-28., Pécs, az előadás címe: *Gyöngyösi Murányi Vénusának világa – szabad szemmel és nagyítón keresztül*

Fiatal bölcsészek a tudományért – Intézményközi TDK-konferencia, 2012. május 4., Szombathely, az előadás címe: *A szín-lelés Gyöngyösi István Murányi Vénusában*

A Kerényi Károly Szakkollégium konferenciája, Pécs, 2013. május 7-9., az előadás címe: *„Jobb lett volna Venust meg sem tekintenem” – Gyöngyösi István Csalárd Cupidójáról*

Mesterek és tanítványok konferencia, Pécs, 2013. május 10-11., az előadás címe: *Gyöngyösi István és a civakodó istenasszonyok*

XII. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, 2013. november 16., Újvidék, Humán tudományok IV. (Irodalomtudomány 2.) szekció, az előadás címe: *A romantikus irónia mint játék*

A Kerényi Károly Szakkollégium Műhelynapjai, 2014. február 14-15., az előadás címe: *A schlegeli irónia a gadameri művészetkonceptió felől*

Művészet és tértapasztalat, Kolozsvár, 2014. jún. 1., az előadás címe: *A schlegeli irónia a gadameri művészetkonceptió felől*

XII. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, 2014. november 22., Újvidék, Humán tudományok szekció, az előadás címe: *Az udvari kultúra megjelenése Jane Austen Bűszkeség és balítélet című regényében*

A Kerényi Károly Szakkollégium mentorkonferenciája, 2015. március 6., Pécs, az előadás címe: *Gyöngyösi István és néhány szövegváltozat*

Időértelmezések a magyarságtudományokban (V. Nemzetközi Magyarságtudományi Konferencia), 2015. augusztus 28., Pécs, az előadás címe: *Egy kiadás távlatai. A Gyöngyösi-recepció sajátosságairól*

A Kerényi Károly Szakkollégium mentorkonferenciája, 2016. február 12., Pécs, az előadás címe: *Mit adott Tétsi N. Zakariás a Gyöngyösi-kutatásnak?*

Fiatalok Konferenciája: Az ember – kultúrtörténeti és poétikai megközelítésben, 2016. október 1., Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, az előadás címe: *Gyöngyösi István Murányi Vénusa Kisfaludy Károly és Jókai Mór drámáiban*

Egyéni érdek, közérdek – Tudományos konferencia, Esterházy Károly Egyetem, 2017. március 7-8., Eger, az előadás címe: *Köz- és magánérdek viszonyának változásai Széchy Mária irodalmi ábrázolásaiban*

„Nem mind Arany, ami fénylik” Arany János és kora: a 19. századi Magyarország – konferencia, 2017. április 27-28., Debreceni Egyetem, az előadás címe: *Egy férfias nőalak létrejötte: Mednyánszky Alajos Széchy Máriájáról*

Leírás. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Összehasonlító Irodalomtudományi Tagozatának (ICLA magyar tagozat) és a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete Modern Irodalomtörténeti és Irodalmi Tanszékének komparatiztikai konferenciája, 2017. november 16-17., Pécs, az előadás címe: *A szerelem változatai Kemény Zsigmond Özvegy és leánya című regényében*

Kerekasztal-beszélgetés:

Kritikai Szalon, Pécs, Művészetek és Irodalom Háza, 2014. március 5. – beszélgetés Esterházy Péter *Egyszerű történet vessző száz oldal – A kardozós változat* című regényéről. Résztvevők: Vilmos Eszter, Bagi Zsolt, Takáts József, Pálfy Eszter

Oktatási tapasztalatok:

2014/15 őszi félév: *Irodalomtudományi prosezeminárium* kurzus tartása részismereti képzésben részt vevő hallgatók számára (András Csabával közösen)

2015/16 őszi félév: *Klasszikus irodalomtudományi iskolák* kurzus tartása részismereti képzésben részt vevő hallgatók számára

VII. Publikációs jegyzék

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10055060>

Tanulmányok:

A kora keresztény zene (I-IV. század) antik gyökerei = Annona Nova 2011 – A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve, szerk. Görföl Balázs, Mohácsi Balázs, Pálffy Eszter, Szolláth Dávid, Varga Ildikó, PTE BTK Kerényi Károly Szakkollégium, Pécs, 2012, 13–22.

A szín-lelés Gyöngyösi István Murányi Vénusában = Akikre büszkék vagyunk. Válogatás a Fiatalkorú bölcsesek a tudományért intézményközi TDK konferencián bemutatott dolgozatokból, Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Bölcsészettudományi Kar, Szombathely, 2012, 193–199.

Gyöngyösi Murányi Vénusának világa – szabad szemmel és nagyítón keresztül = Mikro & Makro – fiatal kutatók konferenciája. Tanulmánykötet, szerk. Lovas Borbála, Nádor Zsófia, Szatmári Áron, Szilágyi Emőke Rita, Budapest, 2013 (Arianna könyvek 6.), 205–215.

A schlegeli ironia a gadameri művészetkonceptió felől = Műhelylapok, PTE BTK Kerényi Károly Szakkollégium – Virágmandula Kft., szerk. Csöngé Tamás, Kiss Georgina, Pálffy Eszter, Pécs, 2014, 141–153.

Gyöngyösi István és a civakodó istenasszonyok = Mesterek és tanítványok, Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről, szerk. Böhm Gábor és Fedeles Tamás, Pécs, 2014, 215–228.

Gyöngyösi István és Tétsi N. Zakariás – a Murányi Vénus 1702-es kiadásáról, Magyar Könyvszemle, 2016/4, 445–462.

Gyöngyösi István Murányi Vénusa Kisfaludy Károly Szécsi Mária, vagy Murányvár ostromlása című drámájában = Az ember – kultúrtörténeti és poétikai megközelítésben (Fiatalkorú Konferenciája 2016), szerk. Déri Eszter, Dóbék Ágnes, Görög Dániel, Markó Anita, Maróthy Szilvia, Budapest, reciti, 2017, 141–154.

Egy kiadás távlatai – a Gyöngyösi-recepció sajátosságairól = Az idő alakzatai és időtapasztalat a magyarságtudományokban: A doktoriskolák V. nemzetközi magyarságtudományi konferenciájának előadásai, szerk. Bene Sándor, Dobos István, Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2017, 133–144.

Egy férfias nőalak: Mednyánszky Alajos Széchy Máriájának forrásai, Irodalomtörténeti Közlemények, 2017/4, 489–498.

Barokk udvariság, jezsuita hagyomány: Gyöngyösi István Murányi Vénusának eszmetörténeti hátteréről = Verso – irodalomtörténeti folyóirat, 2018/1, 11–24.

Kritikák, recenziók:

Honfoglalás vérszerződéssel (kritika J. M. Ledgard Zsiráf című kötetéről), Jelenkor, 2012 november, 1157–1160.

Kis Magyar Retorika (kritika Esterházy Péter Egyszerű történet vessző száz oldal című kötetéről), Jelenkor, 2013 október, 1065–1070.

Álomszerűség és történetváltozatok (kritika Parti Nagy Lajos Mi történt avagy sem című kötetéről), Jelenkor, 2014 november, 1238–1242.

Bagi Zsolt – Pálfy Eszter – Takáts József, *Bonyolult történet (Vilmos Eszter beszélgetése)*, Jelenkor, 2014 május, 495–503.

Csapdák irodalmároknak (recenzió Tompa Andrea Fejtől s lábtól című regényéről), Jelenkor Online, 2014. 01. 27., <http://www.jelenkor.net/visszhang/190/csapdak-irodalmaroknak>

Nyugati kényelem, keleti izgalom (recenzió David Wagner és Jochen Schmidt Odaát és Odaát – Két német gyerekkor című kötetéről), Jelenkor Online, 2017. 05. 19., <http://www.jelenkor.net/visszhang/809/nyugati-kenyelem-keleti-izgalom>

Szakfordítás:

Habjan, Jernej, *Regény és fikció, újság és valóság*, Literatura, 2015/4, XLI. évfolyam, 331–339.

Kötetszerkesztés:

Annona Nova 2011 – A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve, szerk. Görföl Balázs, Mohácsi Balázs, Pálfy Eszter, Szolláth Dávid, Varga Ildikó, Pécs, 2012.

Műhelylapok – A Kerényi Károly Szakkollégium Műhelynapjai konferencia előadásainak szerkesztett változata, szerk. Csöngé Tamás, Kiss Georgina, Pálfy Eszter, Pécs, PTE BTK Kerényi Károly Szakkollégium – Virágmandula Kft., 2014.

TÉV/HIT – Tévedések és tévesztések a régi irodalomban: Fiatalok Konferenciája 2017, szerk. Etlinger Mihály, Markó Anita, Pálfy Eszter, Szatmári Áron, Virág Csilla, Vrabély Márk, reciti, 2018 (megjelenés előtt)

Olvasószerkesztés:

Alumni Nova I., szerk. András Csaba, Fenyő Dániel, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Kerényi Károly Szakkollégium, Pécs, 2018.